

Тема. Земельні ресурси сільського господарства та їх використання.

Мета проведення: оволодіння теоретичними та практичними знаннями з питань характеристики земельних ресурсів, поняття земельного кадастру, розрахунку основних показників ефективності використання земельних ресурсів в сільському господарстві.

Основними завданнями вивчення є одержання студентами знань та умінь у сфері використання земельних ресурсів, ринку землі.

Форма проведення заняття: самостійна робота.

Питання для обговорення:

1. Характеристика земельних ресурсів України.
2. Земельний кадастр та його складові.
3. Земельні відносини, оренда та ринок землі.
4. Ефективність використання земельних ресурсів в сільському господарстві та шляхи її підвищення.

Основні категорії:

Земельні ресурси є основою матеріального і духовного виробництва.

Якщо в промисловості, крім добувної, земля є лише просторовим базисом, то в сільському господарстві вона — головний засіб виробництва.

Бонітування або якісна оцінка землі здійснюється за даними обліку якості землі.

Її мета полягає в тому, щоб на основі найбільш важливих природних властивостей (ознак) ґрунтів, які корелюють з урожайністю, виділити ґрунтові відміни, ґрунтові класи й агропромислові групи ґрунтів, систематизувати їх за природною якістю і господарською цінністю для вирощування певних сільськогосподарських культур.

Родючість визначається здатністю ґрунту нагромаджувати й утримувати вологу та забезпечувати нею рослини, нагромаджувати і трансформувати поживні речовини в доступній для рослин формі, а також забезпечувати доступ кисню в зону кореневої системи рослин, тобто здійснювати аерацію.

Штучна родючість створюється в процесі виробництва матеріальних благ, коли людина, не задовольняючись потенційними можливостями землі, сформованими під впливом природних факторів, своєю діяльністю намагається поліпшити фізико-хімічні і біологічні властивості ґрунту. *Економічна родючість* наслідок органічної єдності природної і штучної родючості.

Сільськогосподарські угіддя включають рілля, багаторічні культурні насадження, залежі і перелоги, сінокоси і пасовища.

Землезабезпеченість визначають як відношення площі відповідних угідь до наявного населення країни (області, району, підприємства).

Трансформація земель - це перехід одних земельних угідь в інші.

Земельна реформа — це комплекс заходів — правових, соціально-економічних, технічних та організаційних, — направлених на перебудову земельних відносин через

роздержавлення земель, утвердження різних форм власності на неї та розвиток нових організаційних форм господарювання на селі, що функціонують на приватній власності.

Земельний кодекс України — це основний документ земельного законодавства, яким регулюються земельні відносини з метою створення необхідних умов для раціонального використання й охорони земель, рівноправного розвитку всіх форм власності на землю і форм господарювання.

Земельний кадастр – це система необхідних відомостей і документів про місце розташування та правовий режим земельних ділянок, їх розподіл поміж власниками землі і землекористувачами за категоріями земель, про їх оцінку, класифікацію, кількісну та якісну характеристику і **народногосподарську цінність**.

Оренда землі – це передача її власником у тимчасове (строкове) володіння та користування іншим фізичним або юридичним особам за відповідну плату, яку називають орендною.

Ринок землі можна визначити як сукупність юридично- правових і економічних відносин, що виникають між суб'єктами такого ринку в процесі обігу земельних ділянок: їх оренди, обміну, купівлі-продажу, застави, дарування і спадкування.

Земельна рента – це ціна, яка сплачується за використання землі. Економічна оцінка землі характеризує продуктивну здатність землі як засобу виробництва.

Землевіддача - це вартісний показник ефективності використання землі, який розраховується відношенням вартості валової продукції, одержаної з гектара угідь, до грошової оцінки цих угідь.

Питання для самоконтролю:

Теми рефератів.

1. Досвід передових господарств зони в ефективному використанні землі.

2. Поняття про землеустрій, його структура.

Задача 1. Визначити показники інтенсивності використання земельних ресурсів та здійснити їх порівняльну оцінку:

- 1) ступінь господарського використання землі;
- 2) ступінь розораності;
- 3) ступінь меліорованості;
- 4) частка інтенсивних культур у загальній площі підприємства,

за умови:

загальна земельна площа, га – 2100;

площа сільськогосподарських угідь, га – 1812;

площа меліорованих земель, га – 800;

загальна посівна площа, га – 1065;

цукрових буряків – 60;

картоплі – 80;

зернових і бобових – 120;
кормових коренеплодів – 55;
однорічних трав – 210;
багаторічні трави – 300;
кукурудза на силос і зелений корм - 240

Примітка: до інтенсивних культур відносять ті, які вимагають значних затрат уречевленої і живої праці для вирощування, але в той же час забезпечують великий обсяг валової продукції з кожного гектара посіву (цукрових буряків, льону, картоплі, овочів, соняшнику, зернової кукурудзи, коноплі, тютюну, кормового буряка).

Задача 2. Знайти натуральні показники економічної ефективності використання землі **за умови: Валовий збір:**

зерна – 14630ц; цукрових буряків – 15980ц; соняшнику – 2040ц.

Валове виробництво:

приросту ВРХ – 313,5 ц; приросту свиней – 99,6ц; молока – 1640,8

Площа:

сільськогосподарських угідь: – 2232 га, ріллі – 1824 га; посіву зернових 400 га; посіву цукрових буряків – 90 га, посіву соняшнику 120 га.

Тести :Виберіть правильний варіант відповіді на питання:

1. Критерієм економічної ефективності використання землі є:

- а) урожайність зернових культур;
- б) валовий дохід з 1 га сільськогосподарських угідь;
- в) прибуток з 1 га сільськогосподарських угідь;
- г) окупність витрат.

2. Кількісним співвідношенням врожаю до виробничих витрат на його одержання визначається:

- а) природна родючість;
- б) штучна родючість;
- в) абсолютна родючість;
- г) відносна родючість.

3. Дохід, який створюється на кращих і середніх за якістю та місцеположенням землях і являє собою надлишок доходу над нормативним (середнім) рівнем є:

- а) валовий дохід;
- б) чистий дохід;
- в) диференціальний рентний дохід;
- г) абсолютний рентний дохід.

4. Систему необхідних відомостей і документів про місце розташування та правовий режим земельних ділянок, їх розподіл поміж власниками землі і землекористувачами за категоріями земель, про їх оцінку, класифікацію, кількісну і якісну характеристику і народногосподарську цінність називають:

- а) бонітуванням ґрунтів; б) єдиним земельним фондом України;
- в) земельним кадастром;
- г) моніторингом земель.

5. Ступінь розораності землі розраховується:

- а) діленням площі ріллі і багаторічних культурних насаджень на площу сільськогосподарських угідь;
- б) відношенням площі меліорованих земель до загальної площі сільськогосподарських угідь;
- в) діленням площі сільськогосподарських угідь на всю земельну площу господарства;
- г) відношенням посівної площі разом з площею повторних посівів до посівної площі

Тема. Трудові ресурси і продуктивність праці у сільському господарстві. Організація оплати праці.

Мета проведення: засвоїти сутність поняття персоналу підприємства та особливості їх формування; оволодіти методикою визначення показників рівня використання трудових ресурсів та руху робочої сили; опанувати поняття продуктивності праці та методику її визначення та ознайомитись з методикою оплати праці персоналу підприємства.

Основними завданнями вивчення є одержання студентами знань та умінь у сфері використання трудових ресурсів та руху робочої сили, оплатою праці.

Форма проведення заняття: самостійна робота.

Питання для обговорення:

1. Поняття, класифікація та структура персоналу.
2. Забезпеченість аграрних підприємств персоналом.
3. Праця в сільському господарстві: особливості та система оплати.
4. Показники продуктивності праці та шляхи її підвищення.

Основні категорії:

Додаткова заробітна плата - зарплата, що залежить від результатів господарської діяльності підприємства і встановлюється у вигляді премій, винагород і компенсаційних виплат, не передбачених трудовим законодавством.

Індивідуальна продуктивність праці - відображає витрати живої праці на виробництво конкретної продукції і застосовується в економічних розрахунках на рівні підприємства.

Кадри - основний (штатний) склад працівників підприємств, установ і організацій у різних галузях народного господарства.

Кваліфікація - це рівень знань та практичних навиків, необхідний для виконання роботи певної складності.

Керівники - це працівники, які організують виробництво і здійснюють управління діяльністю підприємства та його структурних підрозділів (директори, начальники цехів, головні спеціалісти, начальники управлінь, відділів), а також їх заступники.

Номінальна заробітна плата - сума коштів, отримана працівником за свою працю.

Персонал підприємства - це сукупність постійних працівників, які отримали необхідну професійну підготовку та мають практичний досвід і навички роботи.

Персонал підприємства поділяється за - професіями, - спеціальностями, та - кваліфікацією.
Погодинна (денна) - продуктивність праці - показник, визначений діленням обсягу

виробленої сільськогосподарської продукції, оціненої в порівнянних цінах, на кількість відпрацьованих людино-годин (людино-днів) у сільськогосподарському виробництві.

Посадовий оклад - сума щомісячної почасової заробітної плати, встановленої для певної посади на підприємстві, в організації чи установі.

Постійні працівники - ті, які є членами підприємства або прийняті на роботу по найму на тривалий термін без його точного визначення.

Продуктивність праці - це здатність конкретної праці виробляти певну кількість продукції за одиницю часу.

Професія - це вид трудової діяльності, для здійснення якої необхідний певний комплекс спеціальних теоретичних знань та практичних навиків (слюсар, токар).

Реальна заробітна плата - визначається кількістю товарів і послуг, які можна купити за номінальну заробітну плату.

Резерви росту продуктивності праці це ще не використані, але реальні можливості її підвищення, які можуть бути виражені кількісно і реалізовані впродовж певного періоду.

Річна продуктивність праці - показник, що визначається діленням обсягу виробленої сільськогосподарської продукції в порівнянних цінах на середньорічну кількість працівників, зайнятих в сільськогосподарському виробництві.

Робітники - це працівники, які безпосередньо зайняті створенням продукту або забезпечують умови для нормального ходу виробничого процесу. За характером виконуваних функцій робітники поділяються на основні та допоміжні.

Сезонні працівники - ті, яких зараховують до складу трудового колективу на термін до 6 місяців для виконання сезонних робіт.

Службовці - працівники, які здійснюють підготовку і оформлення документації, канцелярські, деякі адміністративно - господарські роботи (діловоди, секретарі - друкарки, касири тощо).

Спеціалісти - працівники, зайняті спеціальними інженерно - технічними роботами: здійснюють економічну, організаційну підготовку виробництва, облік та аналіз його результатів (інженери, економісти, бухгалтери, юрисконсульти, технологи тощо).

Спеціальність - різновид трудової діяльності в межах професії; характеризує вужче коло виконуваних функцій і передбачає використання спеціалізованих засобів праці (слюсар - інструментальник, слюсар - ремонтник, токар - розточувальник).

Структура персоналу - співвідношення між чисельністю працівників окремої категорії (групи) і загальною чисельністю працівників.

Суспільна продуктивність праці - враховує витрати живої праці та витрати минулої праці, уречевленої в засобах виробництва, тобто створює сукупні витрати праці. Її рівень характеризує ефективність суспільного виробництва і розраховується на рівні народного господарства.

Тарифна сітка - це сукупність кваліфікаційних розрядів та відповідних їм тарифних коефіцієнтів. **Тарифна ставка** - розмір оплати праці працівників за одиницю робочого часу при певному тарифному розряді.

Тарифно-кваліфікаційний довідник - збірник нормативних документів, що містить систему вимог, яким повинні відповідати робітники певної професії і кваліфікації.

Тимчасові працівники - ті, яких зараховують до складу трудового колективу тимчасово на термін до двох місяців.

Трудові ресурси - це працездатна частина населення, яка за своїми фізичними і інтелектуальними даними може і має намір провадити трудову діяльність.

Трудовий потенціал - наявна чи передбачувана в майбутньому кількість і якість трудових факторів, які має у своєму розпорядженні суспільство (національна економіка, регіон, підприємство).

Трудомісткість виробництва - затрати живої праці на 1 га відповідної культури або на 1 голову тварин.

Трудомісткість продукції - є оберненим показником до продуктивності праці, що характеризує кількість робочого часу, що витрачається на виробництво одиниці продукції.

Фактори росту продуктивності праці - це умови, створення яких забезпечує використання наявних на підприємстві резервів.

Питання для самоконтролю. 1. Показники забезпечення і використання трудовими ресурсами.

1. Розрахунок норм праці під час виконання різних видів робіт.
2. Визначення акордних розцінок.

Задача 1. Заробітна плата із соціальними нарахуваннями двох працівників, які можуть бути вивільнені завдяки модернізації кормоцеху, становить 3600 грн. у рік.

Вартість і установка нового обладнання обійдеться підприємству 20 тис. грн.

Строк експлуатації обладнання — 15 років.

Залишкова його вартість становить 10% від початкової вартості.

Податок на майно і страхування — 320 грн. у рік.

Витрати на ремонт і техогляд приймаються нормативно 6,0% від балансової вартості, витрати на енергію становлять 1500 грн. у рік.

При розрахунку процента на вкладений капітал ставка береться на рівні 9.

Методика розв'язання: усі витрати, пов'язані з використанням обладнання, потрібно розрахувати на 1000 грн. інвестицій.

- Витрати на амортизацію визначаються за формулою

$$A = (1000 - 3B) / T; \text{ грн.}$$

де 3B — залишкова вартість основного засобу в розрахунку на 1000 грн. інвестицій.

Якщо, скажімо, залишкова вартість становить 15% від балансової вартості основного засобу, то $3B = 150$ грн.

T — строк експлуатації засобу праці.

Процент на вкладений капітал відповідно до методики його визначення в країнах з ринковою економікою розраховують з виразу

$$P_{вк} = (1000 + 3B) / 2 \times P_c$$

де P_c — процентна ставка (коефіцієнт).

Витрати на сплату податку і на страхування за рік ділять на кількість тисяч інвестицій (у даному прикладі це 20) і отримують суму цих витрат на 1000 грн. інвестицій.

Розраховані витрати — на амортизацію, процент на вкладений капітал і на оплату податку та страхування — є постійними.

Загальну суму витрат на ремонт і технічний догляд визначають множенням прийнятого нормативу (6,5%) на вартість обладнання і одержаний результат ділять на 100.

Величину цих витрат на 1000 грн., витрат на енергію визначають таким же чином, як і величину витрат на сплату податку і страхування.

Вказані два види витрат є змінними.

Далі потрібно підсумувати всі витрати — і постійні, і змінні — в розрахунку на 1000 грн. інвестицій.

Висновок про доцільність заміни живої праці капіталом здійснюється на основі «зрівноважених» капіталовкладень.

Вони визначаються за формулою

$$KBз = Bpc / CB \times 1000; \text{грн.}$$

де Bpc — витрати на заробітну плату з соціальними нарахуваннями працівників, які вивільняються;

CB — сукупні витрати (постійні і змінні) на 1000 грн. інвестицій.

Підприємству тоді вигідно здійснювати заміну живої праці капіталом, коли капіталовкладення на придбання техніки (обладнання) менші від «зрівноважених» капіталовкладень.

Задача 2. Визначити виробіток на одного працівника у плановому році і його зростання в процентах до базового року, якщо у році 265 робочих днів, річний виробіток у базовому періоді становив 19,6 тис. грн./ людину-рік.

За планом обсяг випуску продукції становив 3755 тис. грн./ рік, а зниження трудомісткості виробничої програми – 2100 людино-днів.

Теми рефератів

1. Особливості формування структури персоналу різних підприємств та організацій різних типів, розмірів і форм власності.

2. Організація робочого місця .

3. Досвід організації оплати праці в умовах ринку.

4. Положення про оплату праці.

5. Фактори підвищення продуктивності праці.

Тести : Виберіть правильний варіант відповіді:

1. Що розуміють під трудовими ресурсами підприємства?

а) частина населення, що має відповідний рівень освіти;

б) населення, яке безпосередньо зайняте у виробництві;

в) працездатна частина населення, яка за своїми фізичними і інтелектуальними даними може і має намір здійснювати трудову діяльність;

г) це працівники, які безпосередньо зайняті створення продукту.

2. Сутність постійних працівників, що мають необхідну професійну підготовку та певний досвід практичної діяльності, називають:

а) трудовим колективом підприємства;

б) персоналом підприємства;

в) трудовими ресурсами підприємства;

г) трудовим потенціалом підприємства.

3. До персоналу підприємства відносяться:

- а) тимчасові та постійні працівники;
- б) сезонні і тимчасові працівники;
- в) постійні працівники;
- г) усе працездатне населення.

4. Продуктивність праці – це

- а) затрати робочої сили;
- б) сукупність властивостей людини як робочої сили;
- в) здатність праці виробляти певну кількість продукції за одиницю часу;
- г) усі відповіді правильні.

5. Трудомісткість продукції виражає:

- а) витрати робочого часу на виробництво одиниці продукції;
  - б) виражені у грошовій формі витрати підприємства на виробництво продукції;
  - в) витрати праці на весь обсяг виробленої продукції;
  - г) поточні витрати віднесені до обсягів виробленої продукції.
6. Організація праці-це...

- а) система заходів, що забезпечує раціональне використання робочої сили;
- б) процес відособлення різних видів діяльності людей в суспільстві;
- в) проведення трудової діяльності людей в певну систему;
- г) правильної відповіді немає.

7. Колектив працівників, який на основі розподілу і кооперації праці бере участь у виробництві одного виду продукції або вироццуванні одного виду продукції або вироццуванні однієї культури, -це:

- а) постійна виробнича бригада;
- б) галузева виробнича бригада;
- г) спеціалізована виробнича бригада;
- д) правильної відповіді немає.

8. Основні завдання і принципи раціональної організації праці, -це:

- а) розподіл праці за певними трудовими функціями,...
- б) підвищення рівня організації праці та її ефективності;
- в) вдосконалення виробничих процесів і робочих місць;
- г) організація підбору кадрів та його розвиток;
- д) поліпшення умов праці;
- ж) правильної відповіді немає.

9. Постійна виробнича бригада –це колектив працівників професійного складу, оснащений засобами виробництва необхідними для своєчасного виконання всіх робіт переважно власними силами й одержання запланованого обсягу продукції на основі матеріальної зацікавленості в кінцевих результатах виробництва на умовах...

- а) госпрозрахунку;
- б) самоокупності;
- в) колективного підряду;
- г) приватної власності;
- д) правильної відповіді немає.

10. Бригади класифікують за складом галузей:

- а) спеціалізовані;
- б) галузеві;
- в) комплексні;
- г) ручна праця;
- д) правильної відповіді немає.

11. Бригади класифікують за рівнем механізації:

- а) ручна праця;
- б) механізована;
- в) комплексна механізація;
- г) спеціалізована;
- д) правильної відповіді немає.

Тема .Основні засоби виробництва .

Мета проведення: опанувати сутність основних фондів аграрного підприємства як економічної категорії та особливості їх формування і відтворення та засвоїти методику визначення показників оснащеності виробництва основними фондами.

Основними завданнями вивчення є одержання студентами знань та умінь у сфері використання основних засобів виробництва.

Форма проведення заняття: самостійна робота.

Питання для обговорення:

1. Економічна сутність та склад основних засобів.
2. Облік та оцінка основних засобів.
3. Спрацювання та старіння основних засобів.
4. Амортизація основних засобів та методи її нарахування.
5. Оцінка ефективності використання основних засобів.

Основні категорії:

Амортизація - процес перенесення вартості основних фондів на вартість готової продукції з метою нагромадження коштів для повного їх відновлення.

Засоби праці - це річ або комплекс речей (машини і обладнання, транспортні засоби, інструмент, прилади, двигуни, будівлі тощо) , за допомогою яких людина діє і впливає на предмети праці (насіння, добрива, корми, молодняк тварин, пальне, медикаменти тощо) в процесі виробництва.

Знос основних засобів - сума амортизації об'єкта основних засобів, накопичена з початку строку його корисного використання.

Коефіцієнт вибуття - відношення вартості вибулих за звітний рік основних фондів до вартості основних фондів на початок року.

Коефіцієнт зношення - відношення суми зношення до балансової вартості основних засобів на початок року.

Коефіцієнт зростання - відношення вартості основних виробничих фондів на кінець року до вартості основних виробничих фондів на початок року.

Коефіцієнт оновлення - відношення заново введених за рік основних засобів до балансової вартості основних засобів на кінець року.

Коефіцієнт придатності - частка від ділення балансової вартості засобів на початок року за мінусом усієї суми зносу на їхню балансову вартість на початок року (цей показник можна визначати віднімання від одиниці коефіцієнта зношення).

Коефіцієнт сукупного відтворення - відношення заново введених за рік основних засобів до первісної вартості основних засобів на початок року.

Основні виробничі фонди - знаряддя праці, виражені у вартісній формі, що беруть участь у процесі виробництва тривалий час, зберігаючи при цьому натурально-речову форму, а свою вартість передають частинами на заново створений продукт.

Предмети праці - в процесі виробництва вони повністю споживаються і формують масу готової продукції.

Строк корисного використання основного засобу - очікуваний період часу, протягом якого основні засоби будуть використовуватися підприємством, або обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує отримати від їх використання.

Фондовіддача - узагальнюючий економічний показник використання основних фондів, який характеризується вартістю валової продукції, одержаної на 1 грн., основних фондів, використаних для її виробництва.

Фондозабезпеченість виробництва - показник, що визначається відношенням первісної вартості основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення до площі сільськогосподарських угідь.

Фондомісткість - зворотний до фондовіддачі показник, що характеризується кількістю основних засобів, які припадають на 1 грн. валової продукції, виробленої за участю цих фондів.

Фондоозброєність праці - частка від ділення вартості основних виробничих фондів с.- г. призначення на середньорічну кількість працівників.

Питання для самоконтролю.

1. Показники забезпеченості фондами.

Задача 1. Визначити середньорічну, залишкову вартість основних фондів за рік та річну суму амортизаційних відрахувань, якщо на початку року їх вартість становила 270 млн.грн., у квітні було введено в експлуатацію 5 верстатів вартістю 800 тис.грн. кожен, а з 1 жовтня виведено з експлуатації основних фондів на суму 120 млн.грн. Річна норма амортизації 15% а термін служби основних фондів 8 років.

Задача 2. Початкова вартість основних виробничих фондів інструментального цеху на початок року становить 430 тис. грн. Вартість зносу цих фондів на початок року — 70 тис. грн. З 11 травня введені в експлуатацію нові фонди на суму 55 тис. грн.; з 14 травня виведені з експлуатації застарілі фонди, початкова вартість яких становить 24 тис.

грн., а вартість зносу - 9 тис. грн. Середньорічна норма амортизації - 25%. Визначити початкову і залишкову вартість на кінець року.

Теми рефератів .

1. Основні фонди як фактор виробничого потенціалу підприємства.
2. Необхідність і значення періодичної переоцінки та індексації основних фондів.
3. Шляхи раціонального використання машинно-транспортного парку.
4. Шляхи підвищення економічної ефективності інвестицій.
5. Тенденції розширеного відтворення основних фондів на підприємствах АПК.

Тести . *Виберіть правильний варіант відповіді на питання .*

1. *Фондовіддача – це показник, який визначає:*

- а) величину основних виробничих фондів на одиницю виробленої продукції;
- б) рівень використання оборотних фондів підприємства;
- в) виробництво продукції на одну гривню основних фондів;
- г) ефективність відтворення усїєї сукупності засобів праці.

2. *Який з методів нарахування амортизаційних відрахувань є найбільш ефективним:*

- а) метод подвійно-залікової амортизації;
- б) метод прискореної амортизації;
- в) метод лінійної амортизації;
- г) відсутня вірна відповідь.

3. *До показників рівня забезпеченості підприємства виробничими основними фондами відносять:*

- а) фондовіддачу, фондомісткість .
- б) фондооснащеність, фондоозброєність .
- в) норму прибутку, рівень рентабельності.
- г) вірні відповіді а) і б)

4. *Який метод оцінки основних засобів характеризує їх вартість на момент введення в дію або придбання?*

- а) за залишковою вартістю;
- б) за відновлювальною вартістю;
- в) за середньорічною вартістю;
- г) за первісною вартістю.

5. *Фондомісткість – це показник, який визначає:*

- а) величину основних виробничих фондів на одиницю виробленої продукції;
- б) рівень використання оборотних фондів підприємства;
- в) виробництво продукції на одну гривню основних фондів;
- г) ефективність відтворення усїєї сукупності засобів праці.

Тема . Виробничі фонди та інвестиції в розвитку галузей АПК.

Мета проведення: вивчити та зрозуміти про виробничі фонди та інвестиції , які займають центральну роль в забезпеченні ефективності функціонування економічної системи та всього суспільного виробництва, адже вони безпосередньо впливають на можливість економічного піднесення в довгостроковій перспективі.

Основними завданнями вивчення є одержання студентами знань та умінь у сфері інвестиційної діяльності, інвестиційного клімату, та шляхи інтенсифікації .

Форма проведення заняття: самостійна робота.

Питання для обговорення:

Основні категорії:

Для виробництва будь-якого виду продукції необхідна наявність і взаємодія трьох елементів :засобів праці,предметів праці і живої праці.

Засоби праці і предмети праці являють засоби виробництва,що,беруть участь у виробничому процесі в натуральній вартісній формі, в сукупності складать речовинний зміст виробничих фондів. Залежно від специфіки характеру,участі у виробничому процесі і засобу обороту виробничі фонди поділяються на оборотні (рис.10.1)

Сільськогосподарське виробництво здійснюється за органічної єдності чотирьох (в умовах зрошення — п'яти) факторів, серед яких важливе місце займають засоби виробництва — знаряддя і предмети праці. Вони беруть безпосередню участь у створенні вартості продукції і, будучи складовим елементом продуктивних сил, визначають ступінь розвитку матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Тому від рівня забезпеченості виробництва знаряддями і предметами праці, їх структури та ефективності використання значною мірою залежать кінцеві результати діяльності суб'єктів господарювання в сільському господарстві.

Знаряддя і предмети праці, виражені у вартісній формі, разом з грошовими ресурсами, що обслуговують процес виробництва, становлять поняття виробничих фондів. Їх кругообіг відбувається як рух вартості, результатом якого є виробництво матеріальних благ, що втілюють у собі вартість спожитих засобів виробництва.

Залежно від характеру обороту, а також від функціональної ролі і значення в процесі створення нових споживних вартостей засоби виробництва поділяють на основні й оборотні фонди (основний і оборотний капітал).

Основні виробничі фонди (основний капітал) — це грошовий вираз знарядь праці. Вони беруть участь у процесі виробництва тривалий час, зберігаючи при цьому натурально-речову форму.

Споживна вартість знарядь праці закріплюється на тривалий час у сфері виробництва, а вартість знаходиться в постійному русі, причому частина її переноситься на заново створений продукт, а інша частина, постійно зменшуючись, фіксується у засобах виробництва до завершення строку їх використання.

Специфічною особливістю сільського господарства є те, що окремі види засобів виробництва можуть докорінно (під дією людського фактора) змінювати свою функціональну роль у процесі виробництва.

Тому в одному випадку їх розглядають як **основні фонди, а в іншому — як оборотні**. Наприклад, основне стадо корів, основні свиноматки — це елемент основних виробничих засобів, оскільки їх функціональна роль полягає у відтворенні поголів'я і виробництві предметів праці (молоко). Проте при вибравовці корів та свиноматок і ставленні їх на відгодівлю відбувається зміна функціональної ролі цих основних засобів у процесі виробництва і їх уже розглядають як оборотні фонди, яким притаманний зовсім інший характер обороту.

Оборотні фонди представлені предметами праці. Вони беруть участь у процесі виробництва протягом лише одного виробничого циклу, втрачають при цьому натурально-речову форму і повністю передають свою вартість на заново створюваний продукт. Як бачимо, характер їх обороту докорінно відрізняється від характеру обороту основних фондів, що безпосередньо позначається на формуванні витрат, які включаються в собівартість продукції.

У процесі кругообігу виробничі фонди послідовно переходять зі стадії виробничих запасів у стадію виробництва, а з неї — в стадію готового продукту. Такий рух виробничих фондів відбувається як рух вартості, зумовлюючи необхідність їх розмежування на застосовувані і спожиті.

Застосовувані основні фонди представлені первісною вартістю знарядь праці, а виробничо спожиті — лише частиною її у формі річної суми амортизації на реновацію. Застосовувані основні фонди завжди є більшими від виробничо спожитих протягом року на строк їх експлуатації.

Для оборотних фондів, як правило, характерне зворотне співвідношення. Застосовувані оборотні фонди вимірюються вартістю їх середньомісячного залишку, виробничо спожиті — матеріальними витратами. Враховуючи характер обороту предметів праці, стає очевидним, що виробничо спожиті оборотні фонди будуть у стільки разів перевищувати застосовувані, скільки оборотів зроблять оборотні фонди протягом року.

Поділ виробничих фондів на застосовувані і виробничо спожиті має глибокий економічний зміст, оскільки дає змогу правильно визначити роль знарядь і предметів праці у формуванні собівартості продукції. Стає очевидним, що основна частка витрат формується за рахунок не основних, а саме оборотних фондів, хоч первісна вартість перших значно перевищує вартість останніх. Тому основні виробничі фонди цих підприємств не є однорідними за їх функціональною роллю. Саме за цією ознакою вказані фонди поділяють на: **виробничі сільськогосподарського призначення**.

До них відносять будівлі, споруди, передавальне обладнання, робочі і силові машини та обладнання, вимірювальні і регулюючі прилади, обчислювальну техніку та програмні засоби до неї, транспортні засоби, інструмент, виробничий і господарський інвентар, робочу і продуктивну худобу, багаторічні насадження, внутрішньогосподарські дороги, мости та інші основні засоби.

Названі основні виробничі фонди (з метою аналізу забезпечення ними й оцінки ефективності використання) можуть об'єднуватися в три групи: *фонди рослинництва, тваринництва і загальногосподарського призначення*; Залежно від цільового призначення основні фонди поділяють на дві групи:

- *основні виробничі фонди;*
- *основні невиробничі фонди.*

Основні виробничі фонди беруть безпосередню участь у процесі виробництва і формуванні собівартості та вартості продукції. На них припадає переважна частка основних фондів аграрних підприємств — до 85—90 %.

Основні невиробничі фонди не беруть участі в процесі виробництва. Вони формують соціальні умови життя людей на селі, а тому рівень забезпечення ними опосередковано впливає на результати виробничої діяльності. До складу цих фондів відносять фонди житлово-комунального господарства і побутового обслуговування, організацій культури,

Одиницею обліку основних фондів є об'єкт основних фондів.

Будь-який об'єкт, який відноситься до основних фондів, має декілька вартісних оцінок, зокрема: первісну, відновну, залишкову, справедливую, ліквідаційну.

Це обумовлено терміном функціонування основних фондів, зміною їх відтворення в окремі періоди часу.

Первісна вартість – це вартість основних фондів в момент їх придбання і взяття на баланс або введення в експлуатацію:

$$V_{п} = V_{пр} + V_{д} + V_{м} + V_{з.д} + V_{ін} \quad (1.1)$$

$$\text{або } V_{п} = V_{сп} + V_{обл} + V_{з} + V_{ін}, \quad (1.2)$$

де $V_{пр}$ – витрати на придбання об'єкта основних фондів, грн.;

$V_{д}$ – витрати на доставку об'єкта основних фондів, грн.;

$V_{м}$ – витрати на монтаж об'єкта основних фондів, грн.;

$V_{з.д}$ – витрати на запуск у дію об'єкта основних фондів, грн.;

$V_{сп}$ – витрати на спорудження об'єкта, грн.;

$V_{обл}$ – витрати на обладнання, що встановлюється на спорудженому об'єкті, грн.;

$V_{ін}$ – інші супутні витрати, пов'язані з придбанням або спорудженням об'єкта основних фондів, грн.

Відновна вартість основних фондів – це вартість їхнього відтворення у нинішніх умовах з урахуванням сучасного рівня цін, норм і розцінок.

Відновна вартість основних фондів з урахуванням їх зносу:

$$V_{зн} = V_{в} - (t \cdot AB), \quad (1.4)$$

де AB – щорічна сума амортизаційних відрахувань.

Залишкова вартість об'єкта основних фондів характеризує ту частину вартості основних фондів, яка ще не перенесена на виготовлену продукцію, або різниця між вартістю, за якою об'єкт основних фондів був взятий на баланс підприємства (первісною або відновною) та сумою зносу, накопиченого за весь термін експлуатації об'єкта.

$$V_z = V_p - C_{zn}, \quad (1.5)$$

де V_z – залишкова вартість об'єкта основних фондів;

V_p – первісна вартість об'єкта основних фондів;

C_{zn} – сума накопиченого зносу об'єкта основних фондів за весь термін його експлуатації. Залишкова вартість за чинним бухгалтерським обліком називається також балансовою вартістю основних фондів.

Ліквідаційна вартість – це сума, яку підприємство очікує отримати від реалізації і ліквідації об'єкта основних фондів після закінчення терміну його експлуатації за вирахуванням очікуваних витрат, пов'язаних з його реалізацією або ліквідацією. Різниця між первісною вартістю основних фондів та ліквідаційною вартістю об'єкта основних фондів становить вартість об'єкта основних фондів, що амортизується.

При наявності інформації про термін придбання і вибуття основних фондів, середньорічна вартість основних фондів визначається за формулою.

. В процесі функціонування основні фонди поступово зношуються, втрачаючи при цьому свої споживчі властивості.

Для відтворення фізично спрацьованих основних фондів та заміни технічно застарілих засобів праці необхідні кошти, які поступово накопичуються через амортизаційні відрахування (амортизація).

Амортизація – це поступове перенесення вартості основних фондів на вартість виготовленої продукції, виконаних робіт і послуг з метою їх повного відновлення. Нарахування амортизації проводиться протягом усього терміну їх експлуатації. Здійснюється це у вигляді амортизаційних відрахувань, які включаються у собівартість продукції. Амортизаційні відрахування обчислюють за певними нормами протягом строку корисного використання об'єкта при визнанні цього об'єкта активом (зарахування його на баланс). Підприємство самостійно визначає термін корисного використання (експлуатації) об'єкта основних фондів, виходячи із технічних, технологічних, економічних, екологічних та інших чинників.

Норма амортизації – це річні відсотки відшкодування вартості зношеної частини основних фондів.

. Нарахування амортизації припиняється, починаючи з місяця, наступного за місяцем вибуття основних фондів з експлуатації.

Класифікаційний перелік груп основних засобів та інших необоротних активів у Податковому кодексі (табл. 2.1) майже повністю дублює відповідні положення П(С)БО 7 «Основні засоби». Підпунктом 145.1.5 п. 145.1 ст. 145 Розділу III Податкового кодексу встановлено, що амортизація основних засобів нараховується із застосуванням таких методів: 1) прямолінійного; 2) зменшення залишкової вартості; 3) прискореного зменшення залишкової вартості (причому цей метод застосовується лише при нарахуванні амортизації до об'єктів основних засобів, що входять до груп 4 (машини та обладнання) та 5 (транспортні засоби)); 4) кумулятивного; 5) виробничого.

. Для оцінки ефективності використання основних фондів застосовуються показники фондівдачі, фондоємності та фондоозброєності.

Фондовіддача визначається за формулою: $ФВ = Q / B$,

де Q – обсяг виготовленої продукції;

B – середньорічна первісна вартість основних виробничих фондів.

Фондоємність розраховується за формулою: $ФЄ = B / Q$.

Фондоозброєність визначається як відношення вартості основних виробничих фондів до чисельності промислово-виробничого персоналу (працівників основної діяльності):

Для української економіки «**інвестиції**» – порівняно нова категорія. В централізованій плановій системі дане поняття розуміли однаково з поняттям «капітальні інвестиції». Загальноприйнятим вважалось наступне визначення інвестицій (капіталовкладень): «капітальні вкладення» (або капітальні затрати) фінансові кошти, які витрачаються на будівництво нових та реконструкцію, розширення та технічне переоснащення функціонуючих підприємств (виробничі капітальні вкладення), на житлове, комунальне та культурне будівництво (невиробничі капітальні вкладення)».

Інвестиційний процес – це процес залучення інвестора (суб'єкта інвестицій, який орієнтований на зміну властивостей об'єкта інвестицій) до об'єкта інвестицій, який здійснюється з метою отримання керованого інвестиційного доходу (зміна властивостей об'єкта інвестицій, які призводять до зміни властивостей інвестора). Прибуток від вкладання завжди прямо пропорційний ризику, на який згодний піти інвестор для отримання бажаного доходу.

Інвестиційний процес в АПК має свою специфіку, так як являє собою складну багатогалузеву виробничо-економічну систему, в складі якої виокремлюють три головні сфери.

Перша сфера включає галузі промисловості, які забезпечують АПК засобами виробництва: тракторне та сільськогосподарське машинобудування, машинобудування для харчової та легкої промисловості, виробництво мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин, ремонт обладнання та техніки, будівництво. На частку даної сфери припадає біля 10% кінцевого продукту та 15% основних виробничих фондів, 20% чисельності робітників АПК.

Друга сфера представлена сільським господарством. Сільське господарство отримує виробничі ресурси від 80 галузей і само постачає свою продукцію в 60 галузей. В даній сфері виробляється майже 50% кінцевого продукту і сконцентровано біля 65% виробничих основних фондів та 60% чисельності робітників.

Третя сфера включає сукупність галузей та підприємств, забезпечуючи заготівлю, транспортування, переробку сільськогосподарської сировини, а також реалізацію кінцевого продукту. В дану сферу входять харчова промисловість (харчовосмакова, молочна та м'ясна), легка промисловість, заготовчі та торгові організації. На третю сферу припадає 40% загального об'єму кінцевої продукції, 20% усіх виробничих фондів та чисельності робітників АПК.

Однією з головних умов динамічного функціонування агропромислового комплексу є пропорційність та збалансованість розвитку всіх його сфер. При інвестуванні АПК необхідно враховувати, що інвестиції належить залучати у всі галузі, особливо в сільське господарство.

По-перше, процес економічного відтворення в сільському господарстві тісно пов'язане з природнім процесом відтворення. У вигляді необхідних елементів виступають живі організми (рослини, мікроорганізми, тварини), а також ґрунт.

По-друге, робочий період в основному галузі сільського господарства (в землеробстві) не співпадає з періодом виробництва і має переривистий характер, що обумовлює сезонність виробництва, яка суттєво впливає на його організацію, ефективне використання техніки, трудових ресурсів, і , в кінцевому підсумку, інвестицій.

По-третє, земля є головним засобом сільськогосподарського виробництва. Місцезнаходження господарств по відношенню до пунктів збуту продукції створюються неоднакові умови для отримання доходів від інвестиційних вкладень.

По – четверте, важливою особливістю сільського господарства є те, що вироблена продукція приймає безпосередню участь в подальшому процесі виробництва. Частина зерна, картофеля та інших культур використовується насіння, корм тваринам; значна частина худоби направляється на відновлення та розширення стада тварин. У зв'язку з цим потрібні додаткові вкладення інвестицій для будівництва приміщень та об'єктів виробничого призначення (тваринний двір, складів для кормів, сховищ для насіння та іншого матеріалу).

По-п'яте, виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється на великій площі та розсіяно по різних кліматичних зонах, що впливає на кінцевий результат роботи. Розміщення по різних регіонах сільськогосподарського виробництва обумовлює великий об'єм перевезень різних вантажів – врожаю сільськогосподарських культур, кормів, добрив, запасних частин і т. ін. Це потребує енергетичних ресурсів та додаткових засобів виробництва в сільське господарство, для придбання яких потрібні значні інвестиційні вкладення.

По-шосте, сільське господарство має свої особливості у використанні техніки, що обумовлено територіальним, просторовим фактором та сезонним характером виробництва. Періодичні розриви між посівами, уходом за рослинами та прибиранням знижують рівень використання техніки та збільшують потребу в основних засобах. Багато операцій, які входять до того чи іншого сезонного процесу, здійснюються один раз у рік в короткий термін часу. У зв'язку з цим для забезпечення довготривалого та економічного використання машин протягом року необхідно враховувати їх універсальні якості, що віддзеркалюється на об'ємі інвестицій при придбанні необхідної сільськогосподарської техніки, на зміну застарілої.

По-сьоме, результати сільськогосподарського виробництва багато в чому залежать від агрокліматичних факторів, від погоди. Врожайність значно коливається по рокам в залежності від метеорологічних умов. Це повинно враховуватись при інвестуванні в розвиток напруги переробки та храніння. Вкладення в запасні напруги окупаються тією частиною врожаю, яка буде збережена у сприятливі для великої врожайності роки. Якщо не врахувати цю особливість може привести до великих втрат врожаю, які намагаються компенсувати ще більшими інвестиціями в подальше вирощування сільськогосподарських культур[4].

Учасниками здійснення інвестиційного процесу є: *інвестори, замовники, підрядчики, особи, що використовують об'єкти інвестування та інші особи*. При цьому важливе місце займають інвестори. Згідно з законодавством **під інвестором розуміють**

суб'єктів інвестиційної діяльності, які здійснюють вкладення власних та (або) залучених коштів на території України та забезпечують їх цільове використання.

Інвесторами в агропромисловому комплексі можуть виступати: фізичні, юридичні особи та особи, які виникають згідно договору о сукупній діяльності та які не мають статусу юридичної особи об'єднання юридичних осіб (організації АПК, банки, інвестиційні фонди, приватні особи); державні органи та органи місцевого самоврядування; зарубіжні суб'єкти підприємницької діяльності (зарубіжні інвестори).

До потенційних інвесторів можна віднести організації харчової та переробної промисловості, в зацікавленості яких вкладати кошти в розвиток своєї сировинної бази як безпосереднім шляхом закупівлі збанкрутілих господарств, так і шляхом купівлі акцій сільськогосподарських акціонерних товариств.

Іншим активним учасником інвестиційного процесу в АПК є замовник. Замовниками можуть бути інвестори, а також інші фізичні та юридичні особи, які вповноважені інвестором здійснювати реалізацію інвестиційних проектів. При цьому вони не беруть участь у підприємницькій та (або) іншій діяльності інших суб'єктів інвестиційної діяльності, якщо інше не передбачене угодою між ними. Якщо замовник не є інвестором, йому надається право володіння, користування та розпорядження інвестиціями на період та в межах повноважень, встановлених угодою або державним контрактом з врахуванням діючого законодавства.

Учасниками інвестиційного процесу є і підрядчики. До них відносяться фізичні та юридичні особи, які виконують роботи за угодою підряду та (або) державному контракту, який укладається з замовниками згідно з Кодексом України. Підрядчики повинні мати ліцензію на здійснення ними тих видів діяльності, які повинні ліцензуватися згідно з законом.

Наступними учасниками інвестиційного процесу є користувачі об'єктами інвестиційної діяльності. Ними можуть бути інвестори, а також інші фізичні та юридичні особи, в тому числі іноземні держави та міжнародні організації, для яких саме створюється об'єкт інвестиційної діяльності.

Об'єктом інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі є цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, основні фонди та оборотні засоби, а також майнові права та права на інтелектуальну власність.

Питання для самоконтролю.

Задача 1.

Повна первісна вартість верстата – 10,2 тис. грн., строк експлуатації – 8 років.
Затрати на модернізацію складають 2,3 тис. грн., витрати по демонтажу – 0,2 тис. грн., залишкова вартість верстата – 0,5 тис. грн.

Визначте річну суму амортизаційних відрахувань та норму амортизації за умов лінійного методу нарахування.

Задача 2.

Визначте річну суму амортизаційних відрахувань за такими способами нарахування амортизації.

1. Прямолінійний метод.
Придбаний об'єкт вартістю 120 тис. грн. зі строком експлуатації 21 років.
2. Метод зменшення залишкової вартості.
Придбаний об'єкт основних засобів вартістю 100 тис. грн. зі строком експлуатації 5 років.
3. Кумулятивний метод.
Придбаний об'єкт основних засобів вартістю 150 тис. грн.
Строк експлуатації встановлений в 5 років.

Задача 3.

Визначити показники використання основних фондів (фондовіддачу, фондоємність, фондоозброєність), якщо відомо, що вартість основних фондів на початок року становить 690 тис. грн.

У лютому буде введено основних фондів на 60 тис. грн., у липні – на 50 тис. грн.

Обсяг випуску продукції становить 9500 тис. грн.

Чисельність промислово-виробничого персоналу 794 чол.

Задача 4. Обчислити показники використання основних фондів, фондоозброєності робітників та коефіцієнт зносу основних фондів на кінець року, якщо відомо, що первісна вартість основних фондів на початок року 10 млн. грн., на кінець року – 12,1 млн. грн., залишкова вартість основних фондів на кінець року 11,3 млн. грн.

За звітний період валова продукція склала 25 млн. грн., чисельність робітників у максимально тривалій зміні 3200 чоловік.

Тести

1. До складу основних виробничих фондів входять:

- а) будівлі, споруди, передавальні пристрої, транспортні засоби;
- б) будівлі, споруди, передавальні пристрої, устаткування, незавершене виробництво, інструменти і прилади, транспортні засоби;
- в) будівлі, споруди, машини, устаткування, транспортні засоби, інструменти і прилади, запаси сировини і матеріалів.

2. Ознака, що лежить в основі поділу основних фондів на активну та пасивну частину, це:

- а) цільове призначення;
- б) рівень дохідності;
- в) ступінь спрацьованості;
- г) характер участі у виробничих процесах.

3. До активної частини основних виробничих фондів відносяться:

- а) машини, устаткування, передавальні пристрої;
- б) будівлі, споруди, інвентар;
- в) будівлі, споруди, незавершене виробництво, готова продукція;
- г) незавершене виробництво, машини, транспортні засоби

4. До пасивної частини основних виробничих фондів відносяться:

- а) машини, споруди, транспортні засоби, збутова мережа;
- б) будівлі, споруди, інвентар;
- в) устаткування, силові і робочі машини, вимірювальні прилади і техніка.

5. Основні фонди під час зарахування на баланс підприємства в результаті придбання, будівництва оцінюються за:

- а) відновною вартістю;
- б) первісною вартістю;
- в) залишковою вартістю.

6. Виробнича структура основних фондів відображає:

- а) склад і співвідношення основних фондів відносно ролі і функцій у технологічному процесі;
- б) склад і співвідношення основних фондів між їх активною та пасивною частками;
- в) склад і співвідношення основних фондів між їх групами за віком;
- г) склад і співвідношення основних фондів за їх призначенням.

7. Відновна вартість основних фондів дорівнює:

- а) фактичній сумі витрат підприємства на придбання, транспортування, монтаж, побудову і спорудження основних засобів;
- б) первісній вартості за вирахуванням зносу;
- в) витратам на створення, будування, придбання, транспортування і монтаж даного предмета основних засобів у сучасних умовах, за діючими цінами на момент переоцінки;
- г) вартості, за якою основні фонди відображаються на балансі підприємства.

8. Залишкова вартість основних фондів відображає:

- а) вартість основних фондів, що ще не перенесена на витрати виробництва й обігу;
- б) їхню ринкову вартість;
- в) можливу ціну їхнього продажу;
- г) вартість основних фондів на момент їхньої ліквідації. 2

9. До первісної вартості необоротних активів включають такі витрати:?

- а) витрати на ліквідацію основних засобів;
- б) прямі податки;
- в) витрати на доставку основних засобів;
- г) витрати на сплату відсотків за користування кредитом.

10. Під фізичним зносом основних фондів розуміють:

- а) зменшення вартості машин і устаткування в результаті впровадження нових ефективних їх видів;
- б) постійну втрату основними фондами своєї первісної вартості в процесі виробництва;
- в) постійну втрату основними фондами своєї первісної вартості, що відбувається з ними в процесі виробництва чи їх бездіяльності.

11. Амортизація основних фондів – це:

- а) знос основних фондів;
- б) процес перенесення вартості основних фондів на собівартість виготовленої продукції;
- в) відтворення основних фондів;
- г) витрати з утримання основних фондів.

12. Норма амортизації (%) показує:

- а) яка сума коштів витрачається на відтворення основних фондів;
- б) нормативний термін експлуатації основних фондів;
- в) частку балансової вартості основних фондів, що щорічно переноситься на створену продукцію.

13. Метод якої амортизації дозволяє вирішити проблему заміни основних фондів з виникненням перевищення темпів морального зносу над темпами фізичного зносу?

- а) рівномірної;
- б) прискореної;
- в) нерівномірної;
- г) прямолінійної.

14. До методів нарахування амортизації необоротних активів відносять?

- а) пропорційний;

- б) мультиплікаційний;
- в) математичний;
- г) прямолінійний.

15. Сума амортизаційних відрахувань використовується на:

- а) науково-технічний розвиток підприємства;
- б) відтворення й удосконалення основних фондів підприємства;
- в) покриття матеріальних витрат підприємства і виплату заробітної плати.

16. Розрахунок амортизаційних відрахувань методом залишку, що зменшується, передбачає:

- а) нарахування амортизації відповідно до норм амортизації рівно- мірно, протягом нормативного строку служби;
- б) здійснення значної частки амортизаційних відрахувань в перший рік використання основних фондів (до 30%); в) нарахування амортизації на підставі залишкової вартості;
- г) нарахування амортизації на підставі строку корисної служби основних фондів.

17. Прискорена амортизація означає:

- а) начислення амортизації за сумою цифр числа років експлуатації основних фондів;
- б) начислення амортизації відповідно до норм амортизації рівно- мірно, протягом нормативного строку служби;
- в) засіб формування процесу накопичення капіталу, прискорення оновлення та модернізації машин і устаткування з метою підвищення конкурентоспроможності на світових ринках;
- г) начислення амортизації на підставі залишкової вартості.

18. Коефіцієнт оновлення основних фондів розраховується на підставі:

- а) середньорічної вартості основних фондів;
- б) вартості основних фондів на початок року;
- в) залишкової вартості основних фондів;
- г) вартості основних фондів на кінець року.

19. Фондовіддача розраховується на підставі:

- а) вартості основних фондів на початок року;
- б) середньорічної вартості основних фондів;
- в) середньорічної вартості активної частки основних фондів;
- г) вартості основних фондів на кінець року.

20. Ефективність використання основних фондів визначається такими показниками:

- а) коефіцієнтом оновлення та коефіцієнтом вибуття;
- б) фондівіддачею та фондоємністю;
- в) коефіцієнтом інтенсивного використання основних фондів;
- г) коефіцієнтом екстенсивного використання основних фондів.

21. Коефіцієнт екстенсивного використання основних фондів відображає:

- а) загальну ефективність використання основних фондів;
- б) ефективність використання устаткування відносно часу;
- в) ефективність використання устаткування відносно його потужності;
- г) рух основних фондів.

22. Фондоємність розраховується на підставі:

- а) обсягу випущеної продукції;
- б) обсягу готових виробів;
- в) обсягу реалізованої продукції;
- г) обсягу готових виробів та напівфабрикатів.

23. Коефіцієнт вибуття основних фондів розраховується на підставі:

- а) вартості основних фондів на кінець року;
- б) середньорічної вартості основних фондів;
- в) залишкової вартості;
- г) вартості основних фондів на початок року.

24. До форм простого відтворення основних фондів відносяться:

- а) капітальний ремонт;
- б) нове будівництво і розширення діючих підприємств;
- в) реконструкція, технічне переоснащення, модернізація устаткування.

25. Розширене відтворення основних фондів не здійснюється у формі:

- а) заміни застарілих елементів основних фондів;
- б) реконструкції підприємства;
- в) нового будівництва;
- г) модернізації основних фондів.

26. Збереження засобів праці в придатному для виробничого використання стані шляхом проведення регулярних ремонтно-профілактичних операцій з метою усунення дрібних несправностей і запобігання прогресуючому фізичному зносу – це:

- а) поточний ремонт;
- б) капітальний ремонт;
- в) модернізація;
- г) реконструкція.

27. Підвищення технічного рівня виробництва без розширення існуючих виробничих площ можливе за рахунок проведення:

- а) капітального ремонту;
- б) технічного переозброєння діючого підприємства;
- в) реконструкції діючого підприємства;
- г) розширення діючого підприємства;
- д) нового будівництва.

28. Показник фондівдачі характеризує:

- а) оборотність оборотних засобів;
- б) питомі витрати основних фондів на 1 грн. реалізованої продукції;
- в) рівень технічної озброєності праці;
- г) обсяг товарної продукції, що приходить на 1 грн. основних виробничих фондів.

29. Показник фондоемності характеризує:

- а) розмір основних виробничих фондів, що приходить на 1 робіт-ника;
- б) вартість основних фондів, що приходить на 1 грн. продукції, що випускається;
- в) вартість реалізованої продукції, що приходить на 1 грн. основних виробничих фондів.

30. Екстенсивне використання основних виробничих фондів характеризують:

- а) фондоемність, фондівдача;
- б) коефіцієнт завантаження устаткування;
- в) фондоозброєність праці;
- г) рентабельність виробництва;
- д) прибуток підприємства.

31.Що з нижченаведеного можна віднести до джерел фінансування капітальних вкладень:

- а) прибуток (доход) підприємства;
- б) кредити банків;
- в) амортизаційні відрахування;
- г) собівартість продукції;
- д) кошти державного та місцевого бюджетів.

32.Яка із перелічених нижче характерних ознак властива основним фондам?

- а) переносять свою вартість на готовий продукт повністю;
- б) багаторазово беруть участь у процесі виробництва;
- в) не зберігають свою натуральну форму і у процесі виробництва переходять у готовий продукт;

г) питання поставлене некоректно.

Питання само

Задача 1.

Повна первісна вартість верстата – 10,2 тис. грн., строк експлуатації – 8 років.

Затрати на модернізацію складають 2,3 тис. грн., витрати по демонтажу – 0,2 тис. грн.,

залишкова вартість верстата – 0,5 тис. грн.

Визначте річну суму амортизаційних відрахувань та норму амортизації за умов лінійного методу нарахування.

Задача 2.

Визначте річну суму амортизаційних відрахувань за такими способами нарахування амортизації.

4. Прямолінійний метод.
Придбаний об'єкт вартістю 120 тис. грн. зі строком експлуатації 21 років.
5. Метод зменшення залишкової вартості.
Придбаний об'єкт основних засобів вартістю 100 тис. грн. зі строком експлуатації 5 років.
6. Кумулятивний метод.
Придбаний об'єкт основних засобів вартістю 150 тис. грн.
Строк експлуатації встановлений в 5 років.

Задача 3.

*Визначити показники використання основних фондів (фондовіддачу, фондоємність, фондоозброєність), якщо відомо, що вартість основних фондів на початок року становить 690 тис. грн.
У лютому буде введено основних фондів на 60 тис. грн., у липні – на 50 тис. грн.
Обсяг випуску продукції становить 9500 тис. грн.
Чисельність промислово-виробничого персоналу 794 чол.*

Задача 4. *Обчислити показники використання основних фондів, фондоозброєності робітників та коефіцієнт зносу основних фондів на кінець року, якщо відомо, що первісна вартість основних фондів на початок року 10 млн. грн., на кінець року – 12,1 млн. грн., залишкова вартість основних фондів на кінець року 11,3 млн. грн.*

За звітний період валова продукція склала 25 млн. грн., чисельність робітників у максимально тривалій зміні 3200 чоловік.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте роль виробничих фондів у здійсненні процесу виробництва та реалізації продукції.
2. Дайте визначення сутності основних фондів та їх призначення в підприємстві.
3. Чи існує зв'язок між економічними категоріями «основні фонди», «основні виробничі фонди»?
4. Назвіть ознаки за якими класифікують основні фонди підприємства.
5. Дайте класифікацію основних фондів за ознакою функціонального призначення, участі у виробничих процесах.
6. Що собою являють активні та пасивні основні фонди?

7. Дайте характеристику видової (виробничої) структури основних фондів підприємства. Розкрийте фактори та тенденції динаміки виробничої структури основних фондів.

8. Які оцінки використовують для визначення наявності та руху основних фондів? 9. Що характеризують натуральні показники основних фондів і з 22 якою метою вони використовуються?

Тема . Інтенсифікація сільського господарства та науково-технічний прогрес.

Мета проведення: засвоїти процес інтенсифікації сільського господарства - об'єктивний і закономірний шлях розвитку сільського господарства, притаманий усім цивілізованим країнам .

Основними завданнями вивчення є одержання студентами знань та умінь у сфері процесу інтенсифікації сільського господарства.

Форма проведення заняття: самостійна робота.

Питання для обговорення:

1. Інтенсифікація сільського господарства - це процес концентрації сукупних затрат уречевленої і живої праці.
2. Критерії інтенсифікації сільського господарства .
3. Показники рівня інтенсивності.
4. Результативні показники інтенсифікація сільського господарства.
5. Показники,що характеризують економічну ефективність інтенсифікації сільського господарства .

Основні категорії:

Інтенсифікація як головний шлях збільшення виробництва сільськогосподарської продукції.

Існує два способи збільшення виробництва продукції сільського господарства - екстенсивний та інтенсивний.

При першому збільшення виробництва продукції досягається за рахунок розширення посівних площ або збільшення поголів'я тварин при незмінному рівні врожайності культур та продуктивності тварин.

При другому зростання виробництва продукції відбувається за рахунок підвищення економічної родючості ґрунту і продуктивності тварин.

В історичному розвитку збільшення виробництва сільськогосподарської продукції протягом тривалого періоду відбувалось при використанні екстенсивних факторів - розширення посівних площ за рахунок розорювання вільних земель.

Екстенсивний розвиток сільського господарства обмежується значною мірою наявністю земельних ресурсів, придатних для використання в сільськогосподарському виробництві.

Оскільки екстенсивні фактори збільшення виробництва сільськогосподарської продукції обмежені, інтенсифікація сільського господарства в умовах науково-технічного прогресу набуває виняткового значення і є основним напрямом його розвитку.

Процес інтенсифікації сільського господарства - об'єктивний і закономірний шлях розвитку сільського **господарства**, притаманий усім цивілізованим країнам.

Інтенсифікація сільського господарства - це такий спосіб його ведення, за якого збільшення виробництва продукції досягається за рахунок додаткових вкладень, спрямованих на широке використання досягнень науково-технічного прогресу, застосування більш ефективних засобів виробництва і **прогресивних технологій**, що забезпечує підвищення продуктивності земельних угідь і поголів'я худоби.

Як форма розширеного відтворення інтенсифікація сільського господарства відбувається на основі додаткових вкладень на одиницю земельної площі, що мають на меті якісне вдосконалення всіх факторів виробництва. У зв'язку з цим в економічному значенні під інтенсифікацією сільського господарства слід розуміти не що інше, як концентрацію виробничих ресурсів на одній і тій самій земельній площі замість розподілу його між різними земельними ділянками.

Процес концентрації засобів виробництва на одиниці земельної площі є основою інтенсивного розвитку сільського господарства. Особливість інтенсифікації сільськогосподарського виробництва полягає в тому, що технічні вдосконалення засобів і предметів **праці виявляються не прямо**, а через функціонування землі. Інтенсифікація землеробства базується на тій особливості землі як засобу виробництва, що її родючість при правильному використанні підвищується, забезпечуючи зростання врожайності сільськогосподарських культур.

Характеризуючи процес інтенсифікації, **слід зазначити**, що сільське господарство розвивається при цьому не шляхом збільшення кількості оброблюваної землі, а на основі поліпшення якості обробітку за рахунок збільшення розмірів засобів виробництва, що їх вкладають у ту саму кількість землі.

У процесі інтенсифікації додаткові вкладення повинні відображати якісне вдосконалення всіх матеріальних ресурсів на основі науково-технічного прогресу. Тому додаткові вкладення передбачають зміну способів виробництва, вдосконалення техніки, впровадження нових систем у землеробстві і прогресивних способів утримання худоби.

Інтенсифікація сільського господарства - це процес концентрації сукупних затрат уречевленої і живої праці на одній і **тій самій земельній площі**, а в тваринництві - на голову худоби для збільшення виходу продукції і підвищення економічної ефективності її виробництва.

Сільському господарству необхідні такі трактори, комбайни і вантажні автомобілі, які зменшували б витрати пального з розрахунку на одиницю виконуваних робіт.

Сільськогосподарська техніка повинна бути менш металомісткою, що забезпечить економію виробничих ресурсів і сприятиме підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва.

Галузі машинобудування України виробляють необхідну техніку для підприємств різних галузей сільського господарства, в т.ч. і для сільського господарства.

Інтенсифікація як об'єктивний процес розвитку сільського господарства має багатогранний і комплексний характер. Вона включає всі напрями розвитку економіки сільськогосподарського підприємства на основі широкого використання досягнень науково-технічного прогресу і безпосередньо впливає на кінцеві результати виробництва.

Критерії інтенсифікації сільського господарства - збільшення виходу високоякісної продукції з розрахунку на одиницю земельної площі, або на голову худоби, а також підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

У процесі інтенсифікації сільського господарства до землі прикладається уречевлена у вигляді різноманітних речових елементів і енергій (тракторів, комбайнів, [сільськогосподарських машин](#), автомобілів, добрив палива, електроенергії тощо) і жива праця, кількістю яких і розрахунку на одиницю земельної площі характеризується рівень інтенсивності.

Показники рівня інтенсивності поділяють на натуральні і вартісні.

1. Вартісні:

- поточні виробничі витрати на 1 га земельної площі, грн;
- поточні виробничі витрати [на умовну голову худоби](#), грн;
- вартість основних виробничих фондів і поточних виробничих витрат (без амортизації) з розрахунку на 1 [га сільськогосподарських угідь](#), грн;
- сума основних засобів виробництва з розрахунку на одиницю об'єкта інтенсифікації, грн. Його визначають як у цілому по сільському господарству, так і по галузях - землеробству і тваринництву, виходячи з основних засобів виробництва сільськогосподарського призначення.

2. Натуральні:

- кількість мінеральних та органічних добрив з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, кг;
- кількість спожитої електроенергії на виробничі потреби з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, квт. год.;
- питома вага в структурі посівних площ високоінтенсивних культур (цукрових буряків, картоплі, овочів та ін.), %;
- щільність поголів'я худоби на 100 га земельних угідь, гол.;
- [структура стада](#), %;

- затрати праці з розрахунку на 1 га земельної площі або на 1 голову худоби, люд.-днів, люд.-год.

Результативні показники інтенсифікація сільського господарства це:

- врожайність сільськогосподарських культур;
- продуктивність окремих видів тварин;
- вартість валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь.

Ці результативні показники підвищуються в міру зростання рівня інтенсивності.

Процес інтенсифікації передбачає не тільки сукупні додаткові вкладення в **сільське господарство**, а й підвищення його ефективності.

Економічну ефективність інтенсифікації сільського господарства характеризують такі показники:

- продуктивність праці;
- фондівдача;
- собівартість продукції;
- **розмір валового**, чистого доходу, прибутку на 1 га земельної площі;
- рівень рентабельності виробництва.

Інтенсифікація сільського господарства тісно пов'язана з інтенсивним розвитком інших галузей агропромислового комплексу, об'єднаних спільною кінцевою метою. Агропромислова інтеграція створює необхідні умови підвищення рівня забезпечення і ефективності використання **виробничих ресурсів**, що виділяються сільським господарством.

Процес інтенсифікації здійснюється в умовах оптимізації основних пропорцій між аграрним сектором і промисловістю, яка забезпечує його засобами виробництва, а також між галузями, які здійснюють переробку сільськогосподарської продукції і виробниче обслуговування сільського господарства.

Завдяки кращій збалансованості галузей агропромислового комплексу збільшується виробництво сільськогосподарської продукції, значно зменшуються непродуктивні витрати. Це сприяє підвищенню ефективності інтенсифікації сільського господарства та ресурсозберігаючому фактору на **основі економії матеріальних**, фінансових ресурсів і праці, а також соціально-економічному розвитку села.

В сучасних умовах інтенсифікація сільського господарства є головним напрямом його розвитку і основним джерелом підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, що забезпечує зміцнення економіки підприємств.

Питання для самоконтролю.

Реферат:

1. Шляхи підвищення ефективності інтенсифікації в сільському виробництві

Тести

1. Які існують способи збільшення виробництва продукції сільського господарства?

- А). екстенсивний, інтенсивний;
- Б). основний, додатковий;
- В). прибутковий, збитковий.

2. Екстенсивний спосіб збільшення виробництва продукції сільського господарства – це

- А.) збільшення виробництва продукції за рахунок підвищення економічної родючості ґрунту і продуктивності тварин;
- Б) розширення посівних площ або збільшення поголів'я тварин при незмінному рівні врожайності культур та продуктивності тварин.

3. Інтенсивний спосіб збільшення виробництва продукції сільського господарства – це

- А.) зростання виробництва продукції відбувається за рахунок підвищення економічної родючості ґрунту і продуктивності тварин;
- Б.) збільшення виробництва продукції за рахунок розширення посівних площ або збільшення поголів'я при незмінному рівні врожайності та продуктивності тварин.

4. Інтенсифікація сільського господарства – це

- А.) такий спосіб його ведення, за якого збільшення виробництва продукції досягається за рахунок додаткових вкладень, застосування більш ефективних способів виробництва і прогресивних технологій, що забезпечує підвищення продуктивності земельних угідь і поголів'я худоби;
- Б). такий спосіб його ведення, за якого збільшення виробництва продукції не відбувається взагалі.

5. Які критерії інтенсифікації сільського господарства?

- А.) зменшення виходу високоякісної продукції з розрахунку на одиницю земельної площі, або на голову худоби, а також зниження економічної ефективності сільськогосподарського виробництва;
- Б). збільшення виходу високоякісної продукції з розрахунку на одиницю земельної площі, або на голову худоби, а також підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

6. Показники рівня інтенсивності поділяють на :

- А). натуральні, вартісні;
- Б). основні, додаткові;
- В.) кількісні, якісні.

7. Результативні показники інтенсифікації сільського господарства це:

- А). продуктивність праці, фондівдача, собівартість продукції, рівень рентабельності;

Б). врожайність сільськогосподарських культур, продуктивність окремих видів тварин, вартість валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь.

8. Які показники характеризують ефективність інтенсифікації сільського господарства?

А.) продуктивність праці, фондівіддача, собівартість продукції, розмір валового, чистого доходу, прибутку на 1 га земельної площі, рівень рентабельності виробництва;

Б.) врожайність сільськогосподарських культур, продуктивність окремих видів тварин, вартість валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь.

9. Які фактори зумовлюють інтенсифікацію сільського господарства?

А) накопичення основних фондів, кредитування;

Б.) комплексна механізація і автоматизація виробництва на основі його електрифікації, хімізація рослинництва і тваринництва, розвиток меліорації, спеціалізація і концентрація виробництва, широке використання досягнень науки і передового досвіду.

10. Що собою являє інноваційна діяльність?

А.) ведення комплексу робіт з підготовки та випуску нових виробів чи надання нових послуг;

Б.) послідовність діяльності сільськогосподарського виробництва.

11. Які напрями має науково – технічний прогрес?

А). соціальні, економічні, фінансові, виробничі, основні, додаткові, індивідуальні, колективні;

Б.) організаційно – економічні, хімізація в системі основних напрямів НТП та інноваційної діяльності аграрних підприємств, біологічний напрям НТП, технологічний напрям НТП.

Тема . Спеціалізація, концентрація та інтеграційні процеси в сільськогосподарському виробництві.

Мета проведення: засвоїти сутність виробництва окремих видів продукції здійснюється в різних галузях народного господарства. Суспільний поділ праці закономірно поглиблюється і характеризує рівень розвитку продуктивних сил людського суспільства. Поділ праці має велике економічне значення, оскільки вдосконалюється і продукт, і його виробник. Однією з форм суспільного поділу праці є спеціалізація виробництва.

Основними завданнями вивчення є одержання студентами знань та умінь у сфері процесу спеціалізації, концентрації та інтеграційних процесів.

Форма проведення заняття: самостійна робота.

Питання для обговорення:

1. Суть і об'єктивні умови розвитку спеціалізації аграрних підприємств
2. Концентрація сільськогосподарського виробництва
3. Інтеграційні процеси в сільськогосподарському виробництві

Основні категорії:

Спеціалізація сільськогосподарського виробництва характеризує суспільний поділ праці між різними галузями сільського господарства, а також всередині їх. У процесі розвитку продуктивних сил і поглиблення спеціалізації сільського господарства відособлюються і створюються все нові галузі для виробництва окремих видів продукції. Спеціалізація сільськогосподарського виробництва як форма суспільного поділу праці характеризує його з якісного боку.

Спеціалізація сільськогосподарського виробництва – це переважний розвиток однієї або кількох галузей у виробництві товарної продукції в окремих підприємствах і регіонах (районах, областях, природно-економічних зонах). Розвиток цих галузей визначає виробничий напрям господарства. Спеціалізуючись на виробництві окремих видів товарної продукції, аграрні підприємства беруть безпосередню участь у суспільному поділі праці. Процес спеціалізації характеризується зосередженням засобів виробництва і робочої сили сільськогосподарських підприємств на виробництві окремих видів товарної продукції.

Спеціалізація сільськогосподарського виробництва – об'єктивний і закономірний процес, який розвивається на основі впровадження у виробництво

досягнень науково-технічного прогресу. З розвитком продуктивних сил сільського господарства процес суспільного поділу праці вдосконалюється і поглиблюється. У зв'язку з цим спеціалізація по суті своїй нескінченна, так само як і розвиток техніки.

Щоб підвищити продуктивність праці, потрібна спеціалізація виробництва певного продукту, виділення його в окреме виробництво, що пов'язане з застосуванням машин. Підвищення продуктивності праці сільськогосподарського виробництва невіддільне від поглиблення його спеціалізації. В умовах спеціалізації сільськогосподарського виробництва відкриваються широкі можливості для впровадження комплексної механізації виробництва, переведення галузей на індустріальну технологію, застосування прогресивних методів організації виробництва і праці. У процесі поглиблення спеціалізації значно вдосконалюється сільськогосподарське виробництво, і ці позитивні зміни сприяють підвищенню його економічної ефективності.

Суспільний поділ праці в сільському господарстві здійснюється в межах природно-економічних зон, областей і районів, окремих господарств та їх виробничих підрозділів. Залежно від цього розрізняють такі форми спеціалізації сільськогосподарського виробництва: зональну, господарську, внутрішньогосподарську і внутрішньогалузеву.

Зональна спеціалізація характерна щодо сільськогосподарського виробництва певних територіальних одиниць – районів, областей і природно-економічних зон. Ця форма суспільного поділу праці зумовлюється особливостями природно-економічних умов, які сприяють ефективному розвитку тієї чи іншої галузі сільського господарства. Наприклад, господарства Лісостепу України спеціалізуються переважно на виробництві цукрових буряків, Степу – на виробництві зерна, Криму – на виноградарстві і садівництві.

Господарська спеціалізація – це спеціалізація сільськогосподарського виробництва окремих аграрних підприємств та об'єднань. Вона передбачає, як правило, поділ праці між сільськогосподарськими підприємствами в адміністративному районі. При цьому підприємства можуть мати однорідну або різну спеціалізацію сільськогосподарського виробництва залежно від природних і економічних умов господарювання.

Внутрішньогосподарська спеціалізація характерна для виробничих підрозділів сільськогосподарських підприємств – відділків, бригад, ферм. Вони спеціалізуються на виробництві окремих видів продукції рослинництва і тваринництва або виконують окремі технологічні процеси, що забезпечують виробництво певних кінцевих продуктів. Внутрішньогосподарська спеціалізація дає змогу збільшити розміри

сільськогосподарських галузей, довести їх до оптимальних і забезпечити переведення їх на індустріальну основу.

Внутрішньогалузева спеціалізація – це спеціалізація сільськогосподарських підприємств та їх господарських підрозділів по стадіях технологічного процесу виробництва кінцевої продукції. Вона передбачає поділ праці всередині окремих галузей на виробничі цикли, які відрізняються технологією виробництва і засобами механізації. Процес виробництва сільськогосподарської продукції розподіляється між самостійними постадійно спеціалізованими підприємствами або їх внутрішньогосподарськими підрозділами.

Така форма поділу праці застосовується в галузях рослинництва і тваринництва. Особливо поширена внутрішньогалузева спеціалізація в птахівництві, молочному і м'ясному скотарстві та свинарстві. В рослинницьких галузях насамперед відокремлюються насінництво і виробництво товарної продукції. Досить розвинута ця форма спеціалізації в буряківництві, де одні господарства спеціалізуються на вирощуванні коренеплодів для виробництва цукру, інші виробляють насіння цукрових буряків.

Спеціалізація сільського господарства має свої відмінності, зумовлені його специфічними особливостями (земля – головний засіб виробництва, економічні процеси відтворення тісно переплітаються з природними). На відміну від промисловості, де спеціалізація часто призводить до виробництва тільки однієї частини продукту, сільськогосподарське виробництво не розпадається на цілком відокремлені галузі, а лише спеціалізується на виробництві в одному випадку одного, а в іншому – іншого ринкового продукту. При цьому інші галузі сільськогосподарського виробництва не зникають, а розвиваються і пристосовуються до головного продукту.

Ці особливості спеціалізації сільського господарства зумовлюють те, що в підприємствах виробляється не один вид продукції, а формуються галузі, в кожній з яких одержують один або кілька товарних продуктів. Тому спеціалізація сільськогосподарського виробництва характеризується тими галузями і продуктами, частка яких переважає у структурі товарної продукції.

Отже, спеціалізація аграрного підприємства визначається **структурою грошових надходжень від реалізації товарної продукції**, в якій відображується економічне значення окремих сільськогосподарських галузей в господарстві. За економічним значенням галузі сільськогосподарського підприємства розподіляються на головні, додаткові та підсобні.

Головні галузі мають найбільшу частку в структурі товарної продукції. Частка головної галузі в структурі грошових надходжень від реалізації товарної продукції

повинна становити понад 20%. Головні галузі характеризують виробничий напрям господарства і визначають його спеціалізацію.

У сільськогосподарських підприємствах виробляється значна частина нетоварної продукції, тому їх спеціалізацію характеризують також додаткові показники: структура валової продукції, виробничих і трудових затрат.

Аграрні підприємства відрізняються розвитком різних головних галузей та характером їх співвідношення і поєднання. Тому спеціалізація сільськогосподарських підприємств відзначається великою різноманітністю, змінюючись не тільки в різних районах, а також у різних господарствах.

Додаткові галузі мають меншу частку в товарній продукції господарства порівняно з головним. Вони забезпечують сприятливі умови для розвитку головних галузей і ефективніше використання земельних угідь, засобів виробництва і трудових ресурсів. Рациональна виробнича структура підприємства передбачає поєднання головних і додаткових сільськогосподарських галузей.

Підсобними є галузі несільськогосподарського виробництва. Вони створюються для виробничого обслуговування головних і додаткових галузей або для задоволення споживчих потреб сільського населення. Підсобні галузі сприяють ефективнішому використанню виробничих ресурсів сільськогосподарських підприємств та вирішенню соціально-економічних проблем села.

Поглиблення спеціалізації сільськогосподарських підприємств насамперед сприяє розвитку головних галузей на основі впровадження комплексної механізації виробничих процесів, інтенсивних індустріальних технологій, а також використання високоврожайних сортів рослин та високопродуктивних порід тварин.

Процес спеціалізації виробництва в аграрних підприємствах відбувається безперервно. Проте господарства істотно відрізняються за рівнем спеціалізації сільськогосподарського виробництва, який може визначатися часткою головних галузей у структурі грошових надходжень від реалізації продукції.

Залежно від рівня спеціалізації сільськогосподарських підприємств, кількості головних галузей та їх співвідношення розрізняють такі типи спеціалізованих господарств.

Вузькоспеціалізовані господарства мають переважно одну головну галузь, продукція якої в структурі товарної продукції становить 80-90%. До них відносяться птахофабрики, тваринницькі комплекси, господарства з відгодівлі великої рогатої худоби і свиней, парниково-тепличні та інші господарства. Вузька спеціалізація властива для

виробництва таких видів сільськогосподарської продукції, технологія яких дає змогу рівномірно протягом року використовувати робочу силу і засоби виробництва.

Вузькоспеціалізовані господарства відзначаються високою концентрацією виробництва, вищим рівнем механізації і автоматизації виробничих процесів, застосуванням прогресивних технологій, що сприяє підвищенню продуктивності праці і зниженню собівартості продукції.

Глибоко спеціалізовані господарства мають одну головну та 3-4 додаткових сільськогосподарських галузей. Головна галузь, що визначає спеціалізацію аграрного підприємства, забезпечує понад 50% грошових надходжень від реалізації товарної продукції. До цього типу відносяться скотівідгодівельні, свинарські, птахівничі та інші господарства.

У *спеціалізованих господарствах* розвиваються дві головні галузі, які забезпечують 60-70% грошових надходжень від реалізації продукції, а також 3-4 додаткових. До цього типу належать такі господарства, як скотарсько-зернові, скотарсько-буряківницькі, овоче-молочні та інші.

Господарства комбінованої спеціалізації мають у своєму складі 3 головні галузі, які забезпечують понад 75 % грошових надходжень від реалізації товарної продукції, а також 3-4 додаткових. Це господарства скотарсько-буряківничо-зернові, скотарсько-свинарсько-льонарські та інші.

Назва типу спеціалізації аграрного підприємства утворюється від назви головних галузей, які відповідно ранжуються за величиною їх частки в структурі товарної продукції. У спеціалізованих підприємствах активно розвиваються також підсобні галузі, які здійснюють переробку овочів, плодів, винограду та іншої сільськогосподарської продукції.

Спеціалізація відіграє важливу роль у розвитку сільськогосподарського виробництва, забезпечуючи значне підвищення його ефективності. Економічна ефективність спеціалізації сільськогосподарського виробництва характеризується системою показників:

- вартість валової і товарної продукції на 1 га сільськогосподарських угідь;
- вартість валової продукції на одного середньорічного працівника;
- вартість валової продукції на 100 грн. основних виробничих фондів;
- затрати праці на виробництво 1 ц продукції;
- собівартість 1 ц продукції;
- прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь;

- рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва.

Науково обґрунтована спеціалізація аграрних підприємств сприяє збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції, підвищенню продуктивності праці, зниженню собівартості продукції, що забезпечує ефективне використання виробничих ресурсів. Природні й економічні умови України різноманітні, тому вирішення питань раціональної спеціалізації сільськогосподарського виробництва є важливим напрямком підвищення його ефективності.

Концентрація сільськогосподарського виробництва

Розвиток продуктивних сил аграрних підприємств тісно пов'язаний з поглибленням спеціалізації і посиленням концентрації виробництва. Як об'єктивний економічний процес **концентрація** сільськогосподарського виробництва базується на закономірностях розвитку продуктивних сил, широко використовуючи досягнення науково-технічного прогресу. Спеціалізація супроводжується концентрацією виробництва, яка створює необхідні умови для його розвитку на основі використання сучасної техніки, технологій та прогресивних форм організації праці.

Концентрація сільськогосподарського виробництва – це процес зосередження засобів виробництва, земельних і трудових ресурсів з метою збільшення виходу продукції у підприємствах і об'єднаннях.

Концентрація сільськогосподарського виробництва є об'єктивною закономірністю його розвитку і сприяє підвищенню ефективності виробництва. При великих розмірах сільськогосподарських галузей значно розширюються можливості застосування прогресивних технологій, інтенсивніше і раціональніше використовуються засоби виробництва. Все це насамперед проявляється у підвищенні продуктивності праці і зниженні собівартості сільськогосподарської продукції, що є основою ефективного господарювання.

Концентрація виробництва в аграрних підприємствах здійснюється в двох формах: нагромадження і централізації виробництва.

Нагромадження забезпечує розширене відтворення і сприяє посиленню концентрації виробництва. З розвитком господарств зростають розміри їх основних і оборотних фондів, і це є головною передумовою концентрації сільськогосподарського виробництва.

Централізація виробництва – це збільшення його розмірів шляхом об'єднання кількох господарств в одне і встановлення єдиного керівництва. Обидві форми

концентрації виробництва взаємопов'язані, супроводжують і доповнюють одна одну. Централізація значно прискорює і довершує нагромадження і концентрацію виробництва.

Процес концентрації сільського господарства відбувається постійно і сприяє підвищенню ефективності виробництва. У збільшенні обсягів виробництва проявляється дія економічного закону переваги великого виробництва над дрібним. В аграрних підприємствах ця перевага полягає в заощадженнях на засоби виробництва та їх повнішому використанні, в широкій можливості застосування нових високопродуктивних машин, у більшій доступності кредиту і в комерційній перевазі великого господарства, у використанні останнім висококваліфікованих керівників і спеціалістів, а також досягнень науково-технічного прогресу.

Концентрація сільськогосподарського виробництва здійснюється в усіх країнах світу і зумовлює підвищення ефективності господарювання. Так, у США дрібні ферми становлять 72% всіх фермерських господарств. Вони використовують 29% земельних угідь, 31 – сільськогосподарських машин і обладнання, 44% - працівників сільського господарства. Однак дрібні фермерські господарства країни одержують лише близько 10% валового доходу, тоді як 14% великих ферм – 74%.

З концентрацією виробництва тісно пов'язане питання визначення розмірів сільськогосподарських галузей і підприємств, які забезпечують їх високу ефективність.

Основним показником рівня концентрації сільськогосподарського виробництва є обсяг валової продукції в натуральному або вартісному виразі.

Таким чином, розміри аграрних підприємств найбільш точно визначаються обсягом річної вартості валової продукції. Розміри окремих галузей сільськогосподарських підприємств визначаються валовими зборами зерна, цукрових буряків, обсягом валового виробництва молока, м'яса, яєць та іншої продукції.

Розміри сільськогосподарських підприємств характеризують також *додаткові показники*: площа сільськогосподарських угідь і ріллі, чисельність середньорічних працівників, наявність основних засобів виробництва, поголів'я продуктивності худоби і птиці та ін. Слід відзначити, що про розміри господарства площа землі свідчить лише посередньо і тим менш достовірно, чим ширше і швидше здійснюється інтенсифікація сільськогосподарського виробництва. А вартість валової продукції господарства характеризує його розміри прямо і в усіх випадках.

Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва забезпечує збільшення виробництва продукції на одній і тій же земельній площі. Тому господарство порівняно з

невеликою земельною площею перетворюється за цих умов у велике за розмірами виробництво сільськогосподарської продукції.

Розвиток аграрних підприємств закономірно здійснюється на основі концентрації виробництва, тому що від їх розмірів залежить рівень ефективності. Проте у зв'язку з особливостями сільськогосподарського виробництва подальше збільшення розмірів господарств не надає їм вирішальної переваги і не завжди забезпечує високу ефективність. З розширенням розмірів сільськогосподарських підприємств насамперед значно зростають транспортні витрати. Тому перевага великого виробництва в сільському господарстві має місце лише до певної межі, і ці межі не однакові для окремих підприємств і його галузей в різних природно-економічних умовах.

У зв'язку з цим розміри аграрних підприємств повинні бути *оптимальними*, щоб у конкретних умовах забезпечувати найефективніше використання земельних угідь, засобів виробництва і трудових ресурсів

Фермерські господарства нині не мають оптимальних розмірів, а тому об'єктивно не можуть досягти високого рівня ефективності господарювання. Це зумовлює необхідність удосконалення законодавчої бази щодо оренди землі в сільському господарстві.

Виробничий тип господарств – це сукупність підприємств однакової спеціалізації, подібних за характером поєднання головних галузей і рівнем інтенсивності. Визначення виробничих типів господарств у різних природно-економічних умовах і обґрунтування їх розвитку сприяють поглибленню спеціалізації та підвищенню інтенсивності виробництва. Відповідно до методики типізації сільськогосподарських підприємств назва виробничих типів господарств визначається головними галузями та їх співвідношенням у структурі грошової виручки від реалізації продукції.

Виробничі типи сільськогосподарських підприємств дуже різноманітні, вони змінюються з розвитком продуктивних сил сільського господарства і поглибленням його спеціалізації. У зоні Полісся поширені такі типи господарств, як скотарсько-льонарсько-картоплярський, скотарсько-льонарський, у Лісостепу – скотарсько-буряківницько-зерновий, скотарсько-буряківницький, свинарсько-буряківницький. Основні виробничі типи господарств степової зони – скотарсько-зерново-олійний, скотарсько-зерновий, зерново-молочно-овочевий.

Перспективні типи господарств обґрунтовують на прикладі передових, типових за умовами виробництва і кращих за його результатами. Формування раціональних типів

аграрних підприємств є важливим фактором підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Інтеграційні процеси в сільськогосподарському виробництві.

Спеціалізація і концентрація виробництва створюють сприятливі умови для широкого використання досягнень науково-технічного прогресу і на цій основі забезпечують підвищення його ефективності. Проте нині далі збільшення розмірів сільськогосподарських підприємств не завжди обґрунтоване і раціональне. Тому поглиблення спеціалізації і посилення концентрації сільськогосподарського виробництва може здійснюватися на основі міжгосподарської кооперації. Як форма суспільної організації виробництва міжгосподарська кооперація передбачає більш глибоку спеціалізацію кооперованих підприємств на основі об'єднання їх виробничих ресурсів.

Міжгосподарська кооперація являє собою об'єднання фінансових, матеріальних і трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств для організації спільного виробництва окремих видів продукції. Кооперуючись, господарства налагоджують виробничі зв'язки і створюють велике спеціалізоване виробництво на основі сучасної прогресивної технології.

Міжгосподарська кооперація – це якісно новий рівень у розвитку аграрних підприємств. Її виникнення спричинене об'єктивною необхідністю об'єднання виробничих ресурсів, тому що окремі господарства не мають достатньої їх кількості для організації виробництва необхідних видів продукції на сучасній технічній основі. Тому міжгосподарська кооперація значно підвищує ефективність сільськогосподарського виробництва і сприяє вирішенню багатьох соціально-економічних проблем села.

При здійсненні спеціалізації і концентрації на основі міжгосподарської кооперації дотримуються таких принципів: добровільність у співробітництві сільськогосподарських підприємств; науковий підхід до вибору організаційних форм і напрямів діяльності міжгосподарських підприємств; збереження господарської самостійності підприємств і організацій, які входять у міжгосподарські об'єднання; матеріальна заінтересованість господарств у співробітництві; досягнення головної мети – збільшення виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції та підвищення ефективності виробництва.

Міжгосподарська кооперація здійснюється з урахуванням територіального і галузевого поділу праці, вона охоплює сферу виробництва сільськогосподарської продукції (спільне виробництво насіння, кормів, продукції тваринництва та ін.), виробничого обслуговування підприємств (виконання будівельних робіт, спільне

використання техніки, транспорту і т.ін.), а також невиробничу сферу (створення оздоровчих і культурно-побутових закладів тощо).

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте суть понять «розміщення» і «спеціалізація» сільськогосподарського виробництва. Яке значення мають раціональне розміщення і спеціалізація для економіки галузі та окремих підприємств?
2. Які ви знаєте фактори розміщення і спеціалізації в умовах ринку? Охарактеризуйте їх.
3. Назвіть природно-економічні зони України і обґрунтуйте, за якими ознаками(факторами) вони виділяються. Охарактеризуйте зону Полісся.
4. Дайте характеристику зон Лісостепу і Степу. Які істотні відмінності цих зон?
5. Охарактеризуйте зони передгірських і гірських районів Карпат і Криму. Що є спільного між цими зонами і що відрізняє їх?
6. Як ви оцінюєте ґрунтово-кліматичні умови України в цілому для виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції?
7. Які ви знаєте форми спеціалізації залежно від об'єкта спеціалізації? Дайте їх загальну характеристику.
8. Дайте визначення поняття «галузь» і розкрийте багаторівневу градацію галузей сільського господарства.
9. За яким критерієм відбувається поділ галузей на головні, додаткові і підсобні? Обґрунтуйте значення цих галузей.

Тема . Форми агропромислових формувань у сфері виробництва.

Мета проведення: засвоїти сутність кооперування підприємств з виробництва сільськогосподарської продукції ,що вимагає більш тісного і систематичного співробітництва і називається *горизонтальною інтеграцією*. На базі міжгосподарської кооперації можуть функціонувати такі форми організації виробництва: міжгосподарські підприємства і організації; виробничі об'єднання у сільському господарстві.

Форма проведення заняття: практичне заняття.

Питання для обговорення:

1. Кооперування підприємств з виробництва сільськогосподарської продукції.
2. Міжгосподарська кооперація.

3. Агропромислова інтеграція .

4. Агропромислові підприємства .Агрофірми.

Основні категорії:

Кооперування підприємств з виробництва сільськогосподарської продукції вимагає більш тісного і систематичного співробітництва і називається *горизонтальною інтеграцією*. Вона здійснюється двома шляхами: об'єднанням окремих постадійно спеціалізованих підприємств для виконання певних функцій у виробництві сільськогосподарської продукції; об'єднанням виробничих ресурсів господарств для створення спільних спеціалізованих підприємств.

На базі *міжгосподарської кооперації* можуть функціонувати такі форми організації виробництва: міжгосподарські підприємства і організації; виробничі об'єднання у сільському господарстві.

Міжгосподарська кооперація, поглиблюючи спеціалізацію та посилюючи концентрацію виробництва, створює великі можливості для значного підвищення ефективності аграрних підприємств. Досвід роботи міжгосподарських підприємств свідчить про високий рівень ефективності кооперації з виробництва сільськогосподарської продукції. Завдяки ефективному використанню виробничих ресурсів міжгосподарські підприємства досягають порівняно високого рівня рентабельності виробництва.

В умовах багатокладного сільськогосподарського виробництва у кооперативній діяльності беруть участь також фермерські господарства. Кооперування фермерів зумовлюють багато факторів, проте всі вони пов'язані із складністю сільськогосподарського виробництва та недосконалістю аграрного ринку.

Організаційною формою кооперування фермерських господарств є *комерційні організації*, а основна мета кооперативної діяльності – забезпечення економічних вигод і можливості отримати більшу масу прибутку.

Дальший розвиток міжгосподарської кооперації відбувається на основі *агропромислової інтеграції*. Створення спеціалізованого виробництва у сільському господарстві зумовлює необхідність налагодження більш тісних виробничих зв'язків між сільськогосподарськими та промисловими підприємствами. Кооперування сільськогосподарських та промислових підприємств називається *вертикальною інтеграцією*. Кооперування та інтеграція по вертикалі, характеризуючи об'єктивну закономірність агропромислового синтезу, дедалі більше впливає на розвиток продуктивних сил сільського господарства.

Агропромислова інтеграція – це вища форма міжгосподарської кооперації, яка об'єднує сільськогосподарські галузі, переробну промисловість, обслуговуючі виробництва, а також торгівлю виробленою продукцією. Нині процес інтеграції сільськогосподарських, промислових та інших підприємств відбувається на основі розвитку агропромислового комплексу. Необхідно активніше розвивати прямі зв'язки аграрних підприємств з підприємствами переробної промисловості, заготівельними організаціями і торгівлею, підвищувати їх взаємну відповідальність за виконання договірних зобов'язань.

Розвиток агропромислової інтеграції піднімає на новий рівень техніку, технологію і організацію виробництва, сприяє вдосконаленню економічних зв'язків між інтегрованими підприємствами. Така взаємодія сприяє збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції, поліпшенню її збереження в процесі транспортування, переробки і доведення до споживача.

Існують *такі основні форми агропромислових підприємств і об'єднань*, які розвиваються шляхом вертикальної інтеграції: агропромислові підприємства і агрофірми; виробничі агропромислові об'єднання; науково-виробничі об'єднання.

Агропромислові підприємства – це сільськогосподарські підприємства, які мають у своєму складі промислові виробництва з переробки сільськогосподарської продукції. Основою їх діяльності є органічна єдність виробництва сільськогосподарської продукції та її промислової переробки. Промислові виробництва агропромислових підприємств мають постійний штат працівників і переробляють не менше 25% продукції однієї з головних галузей господарства. Їх виробнича спеціалізація визначається кінцевим промисловим продуктом і на основі цього досягається оптимальний рівень розвитку обох галузей інтегрованого виробництва. До агропромислових підприємств належать такі господарства, в яких частка продукції, виробленої з власної сільськогосподарської сировини, разом з товарною продукцією сировинної галузі інтегрованої сфери становить понад 20% виручки від реалізації товарної продукції.

Розвиток агропромислової інтеграції має особливо велике значення при виробництві і переробці малотранспортабельної продукції (овочів, плодів, ягід, ефіроолійних культур, молока та ін.), технологія збирання і переробки якої не допускає розриву в часі.

Агрофірми – це сільськогосподарські підприємства, які у своїй організаційно-виробничій структурі, крім промислових виробництв з переробки і зберігання сільськогосподарської продукції, мають ланки ринкової інфраструктури (торгівельні

підприємства, служби маркетингу тощо). Вони залучають до агропромислової інтеграції сфери обігу товару і його реалізації споживачеві, що сприяє підвищенню ефективності сільськогосподарського і промислового виробництва.

Важливою формою вертикальної інтеграції є *виробничі агропромислові об'єднання*, в яких на основі раціональної спеціалізації і кооперації сільськогосподарських, промислових та інших підприємств під єдиним господарським керівництвом організуються виробництво, промислова переробка, зберігання і реалізація сільськогосподарської продукції. Агропромислові об'єднання створюються з врахуванням галузевого і територіального поділу праці.

Підприємства, які входять до агропромислового об'єднання, мають оперативного господарську самостійність, проте їх діяльність узгоджується і координується відповідно до основних показників економічного і соціального розвитку агропромислового формування. Основним завданням інтегрованих підприємств є досягнення високих кінцевих фінансово-економічних результатів.

В умовах прискореного розвитку науково-технічного прогресу наука стає безпосередньо продуктивною силою суспільства, що зумовлює необхідність її інтеграції з сільськогосподарським і промисловим виробництвом. Основною формою такої інтеграції є *науково-виробничі об'єднання*. Поєднання зусиль підприємства АПК і наукових закладів сприяє значному підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва на основі планомірного впровадження досягнень науки у практику.

Науково-виробничі об'єднання включають науково-дослідні заклади (НДІ, дослідні станції), конструкторські бюро, дослідно-виробничі і експериментальні господарства, сільськогосподарські підприємства. Головне завдання науково-виробничого об'єднання – прискорення науково-технічного прогресу в сільському господарстві та планомірне впровадження результатів наукових досліджень у сільськогосподарське виробництво.

Розвиток агропромислової інтеграції передбачає підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, значне поліпшення умов праці та побуту сільських трудівників. Інтегровані галузі промисловості набувають дедалі більшого значення у розвитку продуктивних сил сільського господарства і розв'язанні соціально-економічних проблем села.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «галузь» і розкрийте багаторівневу градацію галузей сільського господарства.
- 2.. За яким критерієм відбувається поділ галузей на головні, додаткові і підсобні? Обґрунтуйте значення цих галузей.

Тести:

1. Концентрація сільськогосподарського виробництва – це
  - А.) процес розосередження засобів виробництва, земельних і трудових ресурсів з метою збільшення виробництва продукції на підприємстві;
  - Б.) процес зосередження засобів виробництва, земельних і трудових ресурсів з метою збільшення виробництва продукції на підприємстві.
2. В яких формах здійснюється концентрація виробництва?
  - А.) нагромадження і централізація виробництва;
  - Б.) традиційній, ринковій, монополістичній;
  - В.) основній, додатковій, поступовій.
- 3.. Нагромадження забезпечує:
  - А.) звужене відтворення і не сприяє посиленню концентрації виробництва;
  - Б.) розширене відтворення і сприяє посиленню концентрації виробництва.
4. Централізація виробництва – це
  - А.) збільшення його розмірів шляхом об'єднання кількох господарств в одне і встановлення єдиного керівництва;
  - Б.) зменшення його розмірів шляхом роз'єднання кількох господарств і встановлення керівництва.
12. Міжгосподарська кооперація – це
  - А.) об'єднання фінансових матеріальних і трудових ресурсів с.г. підприємств для організації спільного виробництва окремих видів продукції;
  - Б.) роз'єднання фінансових, матеріальних і трудових ресурсів с.г. підприємств для організації виробництва окремих видів продукції.
13. Які називається систематичне економічне співробітництво при кооперуванні підприємств:
  - А) основна інтеграція і додаткова інтеграція;
  - Б). горизонтальна інтеграція і вертикальна інтеграція.
14. Агропромислова інтеграція – це
  - А.) поєднання сільського господарства і промисловості, економічною умовою чого є безперервність науково – технічного прогресу, що ґрунтується на сукупності виробничих взаємовідносин і різною мірою проявляється й удосконалюється протягом всього розвитку суспільного виробництва;
  - Б.) роз'єднання сільського господарства і промисловості, економічною умовою чого є безперервність науково – технічного прогресу, що ґрунтується на сукупності виробничих

взаємовідносин і різною мірою проявляється й удосконалюється протягом всього розвитку суспільного виробництва

ТЕМА . РОЗШИРЕНЕ ВІДТВОРЕННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.

Мета проведення: засвоїти сутність виробництва матеріальних благ (засобів виробництва і предметів споживання) ,що є необхідною умовою існування і розвитку людського суспільства.

Цей процес відбувається безперервно і повинен періодично проходити одні й ті самі стадії виробництва, розподілу, обміну і споживання.

Суспільство не може перестати споживати, так само воно не може перестати виробляти. Тому будь-який суспільний процес виробництва, який розглядається в постійному зв'язку і в безперервному відновленні, є водночас процесом відтворення.

Основними завданнями вивчення є одержання студентами знань та умінь у сфері розширеного відтворення в сільському господарстві.

Форма проведення заняття: самостійна робота.

Питання для обговорення:

1. Суть і особливості розширеного відтворення
2. Показники розширеного відтворення
3. Валова продукція та її складові частини
4. Товарність продукції, її показники і шляхи підвищення товарності
5. Особливості розподілу валової продукції
6. Особливості формування ринків основних видів сільськогосподарської продукції і продовольства
7. Товарна біржа в системі ринкової економіки

Основні категорії:

Виробництво матеріальних благ (засобів виробництва і предметів споживання) є

Відтворення в сільському господарстві – це постійне повторення і безперервне відновлення процесу сільськогосподарського виробництва.

Відтворення буває розширене, просте і звужене.

Розширене відтворення у сільському господарстві – систематичне збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, що дає змогу не тільки забезпечити досягнутий рівень розвитку суспільства, а й виробляти додаткові засоби виробництва і предмети споживання.

Процес розширеного відтворення в сільському господарстві має свої особливості, які зумовлені специфікою с.г. виробництва:

- ✓ головним засобом виробництва в сільському господарстві - є земля, яка просторово обмежена і штучно не відтворюється.

Тому обов'язковою умовою розширеного відтворення є раціональне використання землі і проведення заходів з підвищення її родючості;

- ✓ вплив ґрунтово-кліматичних умов, які можуть підвищувати або знижувати ефективність використання виробничих ресурсів і додаткових вкладень у виробництво;

3.економічний процес відтворення тісно переплітається з природними (біологічними) процесами відтворення організмів рослин і тварин.

Процес відтворення в сільському господарстві відбувається за схемою:

Тобто, людина за допомогою техніки керує природними процесами.

При цьому технічні засоби виробництва повинні створити найбільш сприятливі умови життя розвитку живих організмів, що забезпечує високий рівень її продуктивності.

Процес відтворення схильний впливу природно-кліматичними умовами зони та природних умов року.

Несприятливі умови можуть знизити:

- кількість продукції виробництва;
- ефективність використання техніки;
- ефективність використання основних і оборотних фондів.

Річна тривалість в сполученні з сезонністю виробництва являється несприятливим фактором в сільському господарстві:

- тривалість обороту оборотних фондів;
- надходження коштів від продажу - носить сезонний характер, це повинно ураховуватися при плануванні продукції.

Багато видів продукції сільського господарства мають бути використані як для виробничого так й особистого споживання.

Показники розширеного відтворення

Розширене відтворення в сільському господарстві характеризується *натуральними та вартісними показниками*, які можуть бути факторними й результативними.

Динаміку розширеного відтворення елементів виробничого процесу (землі і виробничих фондів, робочої сили) відображають факторні показники, а результати виробництва, зокрема, збільшення валової і чистої продукції сільського господарства - результативні.

Розширене відтворення характеризується збільшенням виробництва валового продукту сільського господарства.

Валова продукція (ВП) - обсяг продукції землеробства і тваринництва, виробленої за певний період (як правило, за рік), у грошовому виразі.

Валову продукцію оцінують в співставних цінах, по собівартості, в цінах реалізації. Складові частини (обсяг ВП визначають):

- урожай всіх сільськогосподарських культур і природних кормових угідь;
- приріст незавершеного виробництва;
- вартість вирощування за рік молодих культурних насаджень (до вступу їх у період плодоношення);
- готова продукція, не пов'язана з забоєм поголів'я худоби (молоко, яйця, мед тощо);
- приплід і приріст тварин і птиці, ВРХ на відгодівлі;
- приріст продукції власного виробництва, що вийшли з переробки (борошна, круп, олії вершкового масла тощо);
- побічна продукція (вовна, гній, солома та ін).

Визначення обсягу валової продукції сільського господарства у натуральній формі необхідне для:

- оцінки розмірів натуральних фондів їх достатності для задоволення потреб населення і переробної промисловості в окремих видах сировини; - визначення обсягу перевезень і зберігання продукції, потреби в транспортних засобах і складських приміщеннях;
- обґрунтування потреб підприємств у власній сільськогосподарській продукції, що використовується на виробничі цілі (корми, насіння тощо) для наступного циклу відтворення; - планування обсягів виробництва і реалізації продукції, укладання договорів, здійснення експортно-імпортних операцій;
- визначення натуральних показників ефективності виробництва окремих видів продукції (трудомісткості і собівартості одиниці продукції, її енерго-, водомісткості тощо).

У вартісній формі валову продукцію сільського господарства розраховують з метою визначення:

- обсягу її виробництва в цілому по підприємствах, окремих регіонах і на державному рівні;
- низки вартісних економічних показників, що характеризують рівень річної, денної і годинної продуктивності праці, фондівіддачі основних і оборотних фондів, фондомісткості виробництва, його капіталомісткості та ін.;
- темпів зростання валового виробництва продукції, продуктивності праці та інших якісних показників у цілому по сільському господарстві, його галузях тощо.
- . Товарність продукції, її показники і шляхи підвищення товарності

Продукція, що продана сільськогосподарським підприємством переробним підприємствам, на експорт, на сільських ринках, безпосередньо своїм працівникам та іншим громадянам називається **товарною**.

Товарна продукція це та частина валової продукції, яка реалізована за межі підприємства різним споживачам.

Вона визначається в *натуральній і вартісній* (грошовій) формах.

На кожному підприємстві вартість товарної продукції розраховується за поточними цінами реалізації, рівень яких залежить від каналу і строків реалізації продукції, її якості, кон'юнктури ринку та інших факторів.

Грошові надходження від продажу товарної продукції називають *грошовим доходом або грошовою виручкою підприємства*.

Це – важливий показник господарської діяльності, на основі якого визначають прибуток по кожній галузі і підприємству в цілому.

Для характеристики товарної продукції використовують декілька показників:

- ✓ - загальний обсяг, у стоїмостній оцінці;
- ✓ - вихід на одну одиницю земельної площі;
- ✓ - рівень товарності господарства.

Найбільше використовується показник рівня товарності, який розраховується як відношення всієї товарної продукції до валової, виражене в процентах.

Його визначається за формулою:

$$P_t = (ТП : ВП) \times 100,$$

де: P_t - рівень товарності продукції, %;

ТП - товарна продукція, грн. або ц;

ВП - валова продукція, грн. або ц.

Рівень товарності по галузях різний. Найбільший він при виробництві технічних культур (близько 100 %). Для вовни - 100 %, для молочної та м'ясної - 75-85, для зернових, у межах - 40 - 50, картоплі - 20-30, овочів - 65-75, яєць-70-80.

Низький рівень товарності, наприклад картоплі, пояснюється не лише поки що невисокою врожайністю цієї культури, а й великими внутрішньогосподарськими потребами в даній продукції: для насіння, внутрішньогосподарського громадського харчування, годівлі худоби.

Значна потреба підприємств у концентрованих кормах, у забезпеченні себе насінням не дає змоги підвищувати рівень товарності зерна, хоч цей вид продукції завжди був високорентабельним, а тому економічно вигідним для збільшення обсягу його продажу.

Показники товарності визначають по окремим видам продукції (зерно, овочі, фрукти, виноград тощо), галузям і сільському господарстві в цілому.

Підвищення рівня товарності сільського господарства тісно пов'язаний з:

- ростом врожайності с.г. культур;
- продуктивністю тварин;
- спеціалізацією;
- раціональним використанням кормів, насіння та ін.

На рівень товарності впливають ряд факторів:

- обсяг виробництва;
- попит населення;
- внутрішня потреба господарства у даному виді продукції та ін.

Підвищення товарності має важливе значення для зміцнення економіки підприємства.

Чим більше обсяг товарної продукції і рівень товарності, тим більше виручка від реалізації і доходи, тим більше підприємство має можливість для придбання сільськогосподарської техніки, мінеральних добрив, будівництва парників, для закладання саду, виноградників, для подальшого розвитку виробництва.

5. Особливості розподілу валової продукції .

Розподіл є важливим знаряддям впливу на процес виробництва в його наступних циклах. Це зумовлено тим, що залежно від пропорцій розподілу валового продукту на його складові частини залежить можливість простого і розширеного відтворення, його темпи та якісні зміни в основоположних факторах виробництва.

Щоб переконатися в цьому, необхідно знати сучасний механізм розподілу валового продукту й оцінити його складові елементи .

Розподіл валового продукту

. Особливості формування ринків основних видів сільськогосподарської продукції і продовольства Ринок по забезпеченню населення продовольством належить до найскладніших ринкових систем.

Суб'єктами ринку продовольства є всі категорії сільськогосподарських підприємств, підприємств харчової галузі, комерційні структури, оптова і роздрібна торгівля тощо. Система відносин, яка ґрунтується на законах попиту і пропозиції, називається ринковим механізмом. Найскладнішою ринковою системою є ринок продовольства, який охоплює сферу обігу товарів (суми покупок і продажу) практично всіх галузей народного господарства й значною мірою зумовлений поділом праці.

Ринок продовольства має такі особливості:

- постійність функціонування;

- сезонність виробництва і споживання, що впливає з біологічного характеру сільськогосподарського виробництва та біотехнологічного характеру харчової промисловості;
- здатність замінити інші ринкові системи.

Однією з найважливіших ланок ринку продовольства є реалізація сільськогосподарської продукції, тобто маркетинг продовольства.

Формування і розвиток товарно-грошових відносин реалізуються на базі ринкової інфраструктури:

- на ринку засобів виробництва та предметів споживання - товарні біржі, мережа посередників, фонди стабілізації ринку, сервісні центри, фірмові та комісійні магазини, брокерські й дилерські контори. центри і пункти прокату;
- на фінансовому ринку - фондові та валютні біржі, комерційні банки, страхові компанії, аудиторські фірми;

Агропромисловий сектор України має значний потенціал, але його розвиток неможливий без ефективної роботи механізмів збуту з використанням сучасних біржових технологій та механізмів .

Товарна біржа – це особливе оптове підприємство, яке діє на регулярній основі, де відповідно до встановлених біржових правил укладаються угоди купівлі-продажу товарів за цінами, що складаються безпосередньо в ході торгів, залежно від співвідношення попиту і пропозиції на них.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття відтворення і охарактеризуйте його.
2. На які види поділяють відтворення сільського господарства?
3. Які фактори впливають на розширене відтворення?
4. Які свої особливості має розширене відтворення,
5. Розкрийте зміст показників розширеного відтворення.
6. Дайте визначення поняття «валова продукція сільського господарства» і охарактеризуйте її натуральний склад.
7. Розкрийте суть поняття «товарна продукція».
8. Яка методика визначення показника рівня товарності і яке його орієнтовне значення, притаманне для окремих видів продукції рослинництва і тваринництва? Які фактори впливають на величину цього показника?
9. За якими напрямками сільськогосподарські підприємства здійснюють розподіл виробленої валової продукції?
10. Що ви розумієте під поняттям «валовий дохід»?
11. Дайте визначення поняття «товарна біржа» Які певні зміни відбуваються в організації товарних бірж за останні роки? 1
2. Який нормативний документ встановлює певні правила роботи товарних бірж на аграрному ринку України?